

Demokratický střed

Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě

4. číslo / ročník XII. / listopad 2023 / cena 40 Kč

NÁVRAT ROKU: DONALD TUSK

Obsah

■ Úvodník

Spojení euroskeptickým osudem? <i>(Tomáš Fošum)</i>	3
---	---

■ Česko

Šance pro český politický suterén <i>(Antonín Berdych)</i>	4
--	---

■ Téma: Ozvěny polských voleb

Na vládu Donalda Tuska čeká celá řada nástrah <i>(Michal Lebduska)</i>	6
Nejistá budoucnost Práva a spravedlnosti <i>(Vít Dostál)</i>	8
Velký úkol pro Prahu a Varšavu: zesílit hlas regionu v EU <i>(Pavel Havlíček)</i>	10

■ Střední Evropa

Ficův kabinet bleskově ovládl stát, opozice reaguje jen chabě <i>(Marián Balázs)</i>	13
Vyvažování jako úděl slovenských prezidentů <i>(Filip Zelenka)</i>	15
Rakousko vyhlíží nové politické strany <i>(Miroslav Šepták)</i>	17
Vztahy mezi EU a Izraelem – láska, nenávisť, pochopení i kritika <i>(Karel Barták)</i>	18
Demografická krize: po závanu optimismu nastal volný pád <i>(Jan Holovský)</i>	20

■ Rozhovor

Maďarsko dnes v Evropské unii dává na všechno cenovku <i>(Tomáš Fošum)</i>	23
--	----

■ Kultura

Kočovníci se stanou inženýry <i>(Lucie Zakopalová)</i>	26
Hranice vystihla ducha doby. Vede k zamyšlení, nevyhýbá se ale aktivismu <i>(Jan Gregor)</i>	28
Báječní ztroskotanci ze slovenské periferie <i>(Matúš Guziar)</i>	29

■ Zraněná města

Hlubčicko: mezi Moravou a Slezskem ve stínu válečných ruin <i>(Kamil Czaiński)</i>	31
--	----

Demokratický střed

4/2023, vydáno v listopadu 2023, ročník XII.

adresa: Demokratický střed, Jirečkova 1012/9, 170 00 Praha 7

e-mail: redakce@demokratickystred.cz, web: www.demokratickystred.cz

šéfredaktor: Tomáš Fošum

zástupce šéfredaktora: Petr Zenkner

redakční rada: Tomáš Chlum, Jan Blažek, Marie Jüptner Medková, Jan Jüptner, Pavel Cechl, Tomáš Orlík, Jan Holovský, Anna Plasová

grafická úprava: Jiří Kaufner, foto na úvodní straně: Facebook/donaldtusk

vydavatel: Demokratický střed, z. s.

č. účtu: 2400332468/2010

registrační číslo MK ČR E 20906, ISSN 1805-6202, vychází 4 x ročně

V propojené Evropě mají každé parlamentní volby svou českou stopu. Říjnové hlasování v Polsku zanechalo zřetelnou šlápě na vztazích mezi členy vládní ODS. Významní občanští demokraté se přeli, zda se mají radovat z faktické porážky národněkonzervativní strany Právo a spravedlnost (PiS). Nejednalo se o akademickou debatu. Strana premiéra Petra Fialy totiž zasedá v Evropském parlamentu ve frakci Evropských konzervativců a reformistů (ECR), v níž europoslanci z PiS početně dominují.

PiS navíc v Polsku posledních osm let vládlo tak ostře, až z demokratického systému jiskry létaly. Následné požáry se občas řešily na úrovni Evropské unie. Šlo zejména o změny v polské justici, které ani při troše dobré vůle nešlo chápat jinak než jako chuť přistříhnout nezávislým soudům křídla. ODS, jež se doma oprávněně vymezovala vůči autoritářským tendencím Miloše Zemana a Andreja Babiše, k počínání svého polského partnera buď mlčela, nebo ho zlehčovala.

PiS, v jehož čele stojí Jarosław Kaczyński, utrpělo v říjnových volbách Pyrrhovo vítězství. Většinu křesel v parlamentu mají tři doposud opoziční bloky v čele s Donaldem Tuskem. Kaczyńského strana přesto získala nezanedbatelných zhruba 36 procent hlasů. Více než třetina polských voličů si ji určitě nevybrala jen proto, že se snažila zkrotit justici. Toto téma není podle průzkumů pro ně v podstatě vůbec důležité. Daleko větší roli hrály vstřícná sociální politika a postoje strany ve světonázorových záležitostech. Což jsou legitimní důvody pro volbu, které není správné zesměšňovat.

Otázkou ovšem zůstává, co na politice PiS oslovuje občanské demokraty. Že by ekonomicky liberální ODS chtěla napodobit jeho štědrnou sociální politiku? Nebo se jí zalíbilo, jak PiS udělalo z veřejnoprávních médií hláskou troubu vládní propagandy? Pravda je, že se za éry opoziční smlouvy ODS pod vedením Václava Klause o krok tímto směrem pokusila. Už je to však více než dvacet let a v poslední době občanští demokraté nezávislost veřejnoprávních médií víceméně podporují.

Těžko lze také uvěřit, že by ODS sdílela s PiS například postoj k Německu, po němž Kaczyńského strana požaduje válečné reparace. Nacistická zvěrstva bezpochyby musejí být při vhodných příležitostech připomínána. Nicméně útočit kvůli nim na dnešní německé politiky, kteří se zločiny Hitlerova režimu nemají nic společného, působí šle-

ným dojmem. Obzvláště, když se jedná o spojence v EU a NATO.

Právo a spravedlnost ale německou kartou hraje i jinde. Donalda Tuska, jenž se po necelých deseti letech vrací do premiérského křesla, dlouhodobě označuje za zrádce, Němce a zaprodance Berlína. Evropskou unii Jarosław Kaczyński přirovnal k budování čtvrté říše. ODS sice za časů Václava Klause v roce 2002 strašila v předvolební kampani imaginárním sudetoněmeckým nebezpečím, ale od té doby se hodně posunula. Jen sotva by něco podobného udělala i dnes.

Výše zmíněná pře v ODS ohledně polských voleb měla dva protagonisty, předsedu Senátu Miloše Vystřčila a europoslance Alexandra Vondru. Zatímco prvně jmenovaný neúspěch PiS přivítal, druhý ho za toto vyjádření kritizoval. Právě Vondra patří k hlavním zastáncům členství ODS v ECR. Tuto frakci charakterizuje euroskepticismus, který rovněž vytváří pojitko mezi PiS a současnými europoslanci za ODS.

Slovo europoslanci jsme v předchozí větě nezmínili náhodou. Řada jiných členů ODS by totiž volila návrat do frakce středopravicové Evropské lidové strany (EPP). Podle některých hlasů ze zákulisí k nim patří předseda Petr Fiala. Ostatně tomu se podařilo v souvislosti s blížícími se volbami do Evropského parlamentu proti vůli Alexandra Vondry prosadit, aby v nich ODS kandidovala společně s TOP 09 a KDU-ČSL v rámci zavedené koalice SPOLU. Obě menší strany přitom náleží do EPP.

Vzhledem k reálné evropské i domácí politice ODS dává její spolupráce s PiS čím dál menší smysl. Fialova pětikoaliční vláda sklízela vesměs chválu za loňské předsednictví v Radě EU. Navíc se nelze ubránit dojmům, že pod vlivem praxe kdysi euroskeptický profesor politologie Petr Fiala leckteré své původní názory na EU obrousil. Kdyby se mu případně povedlo dovést ODS po čtrnácti letech zpět do EPP, prospělo by to svým způsobem celému Česku. Fungující spolupráce v EU je naším národním zájmem. PiS míří do opozice. Vzhledem k jeho nátuře se dá čekat, že se zradikalizuje. Koneckonců po volbách euroskeptický a protiněmecký tón ve výrocích Kaczyńského a spol. výrazně zesílil. Členství ve společné frakci bude pro Fialovu ODS stále větší zátěž.

Tomáš Fošum

Spojení euroskeptickým osudem?

Demokratický střed
Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě

Předplatte si Demokratický střed. Roční předplatné (4 čísla) činí i s poštovným 300 Kč.

Objednávejte na e-mailu: redakce@demokratickystred.cz.

Šance pro český politický suterén

Vládní preference padají, opoziční strany rostou na síle. To je zjednodušený obraz současné české politiky. V Poslanecké sněmovně máme nyní hned sedm stran. Mimo současnou opozici a vládu ovšem existují názorové proudy, které nemají v parlamentu své zastoupení. Jak je lze definovat a jakou mají v příštích sněmovních volbách naději na úspěch?

Průzkumy veřejného mínění ukazují na první pohled na prostou převahu opozičního hnutí ANO, když druhá strana v pořadí – ODS – nedosahuje ani poloviny jeho preferencí. Vezmeme-li ale v úvahu předpokládané předvolební aliance, obraz české politiky vypadá jinak. Koalice SPOLU, tedy ODS, TOP 09 a KDU-ČSL, téměř jistě vydrží. Pokud našla navzdory různým pohledům na směřování EU shodu na společné kandidatuře do Evropského parlamentu, zvládne se domluvit i na parlamentní volby za dva roky.

Naopak spojení Pirátů a STAN už budoucnost nemá, obě strany budou příště zjevně kandidovat samostatně. Každopádně sečtením preferencí SPOLU, Pirátů a STAN zjistíme, že vláda má stále relativně silnou podporu, i když by nyní většinu ve sněmovně získat nedokázala. Nejde ovšem o katastrofální propad. Ukazuje se, že část podporovatelů vládních stran spíše nechce jít k volbám, než že by přešli k současné opozici.

Mnozí voliči vládních subjektů sice mají pocit, že tyto strany neplní své sliby, nevidí k nim ovšem reálnou alternativu. Nárůst podpory opozice je tedy relativní, ne nutně absolutní ukazatel. Zásadní hodnotový i praktický příkop mezi hnutím ANO a SPD na straně jedné a pětikoalicí na straně druhé je příliš hluboký. To dává naději pro posílení současné neparlamentní opozice, která by po příštích volbách mohla složení vlády ovlivnit.

Sociální demokracie

Nejviditelnější stranou, která stojí mimo sněmovnu, zůstává Sociální demokracie, jež letos změnila svou zažitou zkratku ČSSD na SOCDEM. K překročení pětiprocentního prahu jí v roce 2021 chybělo jen pár desítek tisíc hlasů. Současné preference oscilují mezi třemi až pěti procenty a teoretická naděje na návrat stále zůstává. Některá média, zejména veřejnoprávní, stále poskytují Sociální demokracii poměrně nadstandartní prostor.

Stranu v současnosti vede Michal Šmarda, neúspěšný nominant na ministra kultury v roce 2019. Jeho jmenování bylo předmětem sporu mezi tehdejším prezidentem Milošem Zemanem a předsedou ČSSD Janem Hamáčkem. Konflikt však dal Šmardovi platformu, kterou po odchodu sociálních demokratů z parlamentu využil, a získal post předsedy. Od roku 2021 se kromě řešení vnitřních problémů Šmarda soustředí i na návrat své strany do sněmovny. Různé iniciativy, kampaně i jednotlivé příspěvky na sociálních sítích ovšem budí spíše rozpaky. Větší dosah než samotné sdělení má mnohdy jeho ostře karikovaná podoba.

Sociální demokraté mají ale vážnější problémy, než je extrémně slabá snaha o politickou komunikaci. Jsou jimi nečitelný postoj ke klíčovým dělicím liniím současné politiky a interpretace kroků, které je odeslaly do mimoparlamentního suterénu. SOCDEM nedokáže vyřešit rozhodující dilema, a sice svůj vztah k premiérovi Andreji Babišovi a jeho hnutí ANO, s nímž do voleb 2021 vládla. Stejně tak neumí jednoznačně říct svůj postoj k válce na Ukrajině a nově i vůči izraelské operaci proti hnutí Hamás. Hodnotové ukotvení politické strany přitom stále představuje pro velkou část voličů klíčový faktor při rozhodování.

Jsou současní sociální demokraté schopni podpořit návrat Andreje Babiše k moci? A stojí na stejných pozicích k ruské agresi vůči Ukrajině jako třeba Robert Fico nebo Viktor Orbán, kteří napadené zemi nechtějí posílat vojenskou pomoc? I postoj k dění na Blízkém východě má na voliče nezanedbatelný vliv – přímo se pojí s migrací, pomocí uprchlíkům a vztahem k islámu. A to jsou záležitosti, které nejvíce rezonují mezi staršími, méně vzdělanými a nízkopříjmovými skupinami voličů, na něž SOCDEM cílí. Problematiku migrace přitom do veřejného prostoru například neustále vrací Andrej Babiš.

Šmardovo vedení ožehavá témata obchází v oficiálních vyjádřeních velkým obloukem. Pokud byl hlavním problémem strany její oportunismus a snaha udržet se u vlády za každou cenu, jen těžko svou pověst napraví tím, že bude na zásadní otázky dávat mlhavé odpovědi. SOCDEM má nyní osm místopředsedů (!), přičemž jedním z nich je stále

Michal Šmarda se stal předsedou Sociální demokracie v prosinci 2021.
Foto: Wikimedia Commons/David Sedlecký

i exministr zahraničí Lubomír Zaorálek. Jeho názory mají nyní až extrémní podobu. A těžko lze souběžně hájit Hamás a oslovovat voliče, kteří se obávají reálných, či spíše fiktivních migrantů z muslimských zemí.

Česko zažilo jen dva úspěšné restarty politických stran: KDU-ČSL po roce 2010 a ODS po roce 2013. Lidovci vypadli ze sněmovny po vzniku TOP 09; ODS přišla o většinu voličů, když čelila skandálům svého tehdejšího premiéra Petra Nečase. Oba subjekty zvládly obměnit své vedení, vyřešit vnitřní spory a získat novou energii k boji o návrat důvěry. Pokud tyto dva příběhy srovnáme se současným děním v Sociální demokracii, mnoho společných rysů nevidíme. Návrat sociálních demokratů do sněmovny nejde úplně vyloučit, nicméně strana sama pro to dělá velmi málo. A mnozí její představitelé jako by se snažili o pravý opak.

Zelení a moderní levice

V českém názorovém spektru existuje relativně malá, nicméně hlasitá skupina voličů, která se zaměřuje na ekologickou, hodnotovou a identitární tematiku. Toto uskupení lidí – řekněme mu moderní levice – lze těžko identifikovat bez určitých zjednodušení nebo zploštění. Jde převážně o mladý a městský elektorát soustředěný hlavně v Praze a Brně. V oblasti ekonomiky stojí na silně levicových základech, v zahraniční politice převažuje pacifismus a odpor k současnému uspořádání mezinárodních vztahů.

Ve veřejném prostoru jsou nejhlasitěji slyšet její extrémní formy, například při blokadě silnic a ulic. Podstatné je si uvědomit, že jde v tomto případě o velmi malou část zmíněné skupiny. Lidé reagující na témata moderní levice už nyní mají určitou schopnost ovlivnit volební výsledky, přičemž tato schopnost v čase díky generačním změnám dále poroste.

Tradičně se tito voliči soustředili okolo Strany zelených. Jediným lídrem, který dokázal shromáždit dostatečnou podporu pro vstup do sněmovny, byl Martin Bursík v roce 2006. Ve všech ostatních volbách strana propadla a v dohledné budoucnosti je její návrat naprosto nereálný. Výsledek 0,99 procenta z roku 2021 mluví jasně. Nelze z toho vinit jen samotné vedení Zelených. V současnosti se tento názorový proud natolik diferencoval, že jedna politická strana sama jen těžko dokáže spojit radikální, či naopak umírněné přístupy k tolika různým otázkám. A celý tento nesourodý názorový proud nedokáže shromáždit oněch zhruba 270 000 hlasů, aby překročil pětiprocentní volební práh.

Stranou, která z toho profituje, jsou Piráti. Pragmatičtější voliči moderní levice chápou, že nenajdou ideální reprezentaci, proto se nejčastěji uchylují právě k nim. Volební podpora ostatních subjektů reprezentujících moderní levici je stále okrajová. Hnutí Idealisté nebo Budoucnost, která podobná témata prosazují, dosud nezaznamenala – například v komunálních volbách – reálný úspěch.

Je jasné, že do konce současného volebního období žádný podobný subjekt nezíská takovou podporu, aby se na politické scéně mimo parlament dokázal alespoň udr-

žet. Zároveň však lze předpokládat, že přítomnost témat moderní levice ve veřejném prostoru i intenzita jejich prosazování dále porostou. Místem, kde se střet o jejich reprezentaci odehraje, ale nebudou volby, nýbrž další vývoj u Pirátů. Pokud zastánci těchto postojů získají v České pirátské straně silnější prostor, mohou odradit její umírněnější voliče nebo zásadně oslabit její koaliční potenciál. A to už by mělo přímý vliv na celkovou politickou situaci v Česku.

Protestní a antisystémová hnutí

Poslední významnou oblastí, kde se mohou shromažďovat voliči nesouznící se současnou parlamentní opozicí ani vládoucí pětikoalicí, je široké spektrum protestních, neukotvených a často i antisystémových hnutí. Nejvýznamnějším z nich je Přísaha vedená Robertem Šlachtou. Ve volbách v roce 2021 získala přes 4,5 procenta hlasů.

I když v hlavních médiích Přísaha není příliš vidět, sám Robert Šlachta i mnohé její regionální organizace nadále fungují. Vyjadřují se navenek a nezdá se, že by toto hnutí bylo zcela bez veřejné podpory. V průzkumech má podobné výsledky jako Sociální demokracie. Bez nějakého silného impulsu sice nejde očekávat, že by svou podporu dokázalo významně zvýšit, ovšem takový podnět může poměrně snadno přijít. Šlachtův narativ stojí zejména na boji proti korupci – a dlouhodobí pozorovatelé politiky vědí, že zásadní korupční skandál není ničím mimořádným. Přísahu tak nelze z úvah o vstupu do parlamentní politiky úplně odepsat.

Zajímavý je osud zcela antisystémové opozice, protestních hnutí stojících na odporu vůči migraci, odmítajících pomoc Ukrajině a podobně. Opakované masové demonstrace v Praze i jiných městech vyvolávaly pocit, že jde o významnou politickou sílu. Ta se ovšem v průzkumech neukazuje. Je zjevné, že část sympatizantů podobných hnutí dokáže odčerpávat Tomio Okamura (SPD) a Andrej Babiš; menší část je natolik antisystémová, že k volbám nechodí. Pokud příliv skoro půl milionu uprchlíků z Ukrajiny, rekordní inflace a vysoké ceny energií nedokázaly tyto síly využít ke zformování životaschopné organizace, v dalších měsících a letech se to nepovede zcela určitě.

Česká politika má tak pravděpodobně jen dva neparlamentní subjekty, Přísahu a SOCDEM, které mají určitou naději na úspěch v příštích sněmovních volbách. O výsledku rozhodnou spíše vnější faktory než samotné úsilí jejich představitelů. Podstatné je, že současná parlamentní opozice systematicky pracuje na odčerpávání nerozhodnutých voličů, což je v případě SPD strategie efektivní. Hnutí ANO má ale na obzoru zásadní problém – svůj koaliční potenciál. Andrej Babiš nedokázal v roce 2021 podržet svého partnera ČSSD nebo alespoň strategicky pracovat s Přisahou. To ho následně poslalo do opozice. A nezdá se, že by se z této své chyby poučil. Pokud si nevytvoří spojení a nepomůže jim v dalších volbách uspět, může se scénář z roku 2021 opakovat.

Antonín Berdych

Na vládu Donalda Tuska čeká celá řada nástrah

Říjnové parlamentní volby v Polsku skončily triumfem opozice, která po osmi letech odsouvá od vlády stranu Právo a spravedlnost (PiS). A to nehledě na to, že Občanská koalice vedená Donaldem Tuskem skončila až na druhém místě. Ačkoliv bude mít nový kabinet přesvědčivou parlamentní většinu, první povolební týdny napovídají, že ho nečeká snadné vládnutí.

Už první slavnostní schůze Sejmu, jež se konala 13. listopadu, ukázala, že Donald Tusk má pro svou vládu spolehlivou většinu. Přesně podle plánu bylo jasně zvoleno vedení dolní komory parlamentu, kterou v první polovině volebního období povede předseda hnutí Polsko 2050 Szymon Hołownia. Jenže nový kabinet bude tvořit velmi široká koalice, která je ideologicky značně rozkročená. Rozdíly přitom nejsou jenom mezi třemi kandidátkami, jež prošly do Sejmu, ale i uvnitř nich. Každá z nich je totiž ve skutečnosti koalicí skládající se z více uskupení.

Nejsilnější Občanské koalici jasně dominuje Občanská platforma (PO) Donalda Tuska, jež vládla v letech 2007–2015. Tato část politického spektra se ale začala kolem roku 2015 po Tuskově odchodu do Bruselu drolit a hlavním vyzyvatelem PO se stala především strana Moderní (No-

woczesna), kterou založil ekonom Ryszard Petru. Pro ni je typický velmi silný důraz na ekonomický liberalismus, volný trh a rozpočtovou odpovědnost. Petru stranu vytáhl v roce 2015 do Sejmu, ale poté, co se jí začala propadat podpora a její předseda byl nucen odstoupit, se spojila s PO v Občanskou koalici. Do té ale zároveň vstoupili i polští Zelení a liberálně levicová Inicjatywa Polska. Naposledy pak do svých řad přibrali konzervativní venkovské hnutí zemědělců Agrounie. To silně kritizovalo vládu PiS za nedostatečnou ochranu polských zemědělců před levnou ukrajinskou konkurencí.

Podobně je to též s polskou levicí, za kterou byli na kandidátce představitelé postkomunistického Svazu demo-

Donald Tusk na mítinku před letošními parlamentními volbami.
Foto: Wikimedia Commons/Silar

kratické levice, hnutí Jaro (Wiosna) europoslance Roberta Biedroně, progresivní městská strana Společně (Razem) a několika dalších menších levicových uskupení. Poslední součást vznikající vlády, Třetí cesta, je pak koalici tradiční konzervativní Polské lidové strany (PSL) a hnutí Polsko 2050. Nesmírně široký záběr budoucí vlády ilustruje i samotný fakt, že jen uvnitř Občanské koalice jsou strany náležející do tří různých frakcí v Evropském parlamentu.

Z této složité struktury je jasné, že dohoda na některých věcech nebude snadná. První vlašťovkou se stalo oznámení levicové strany Razem, že sice v hlasování o důvěře Tuska podpoří, ale do nové vlády nevstoupí, protože se do jejího programového prohlášení nepropsaly její priority. To sice vládní většinu neohrozí, ale je to poměrně nepřijemný signál hned na startu.

Pro každého něco

Evidentní rozpory se projeví také v už zmíněném programovém prohlášení, jež bylo slavnostně podepsáno 10. listopadu. Jedná se o velmi obecný dokument, do kterého se nedostaly některé body, po nichž je mezi voliči dosavadní opozice velká poptávka. Velmi charakteristické je to u hodnotových témat, kde zcela zjevně došlo k ústupkům konzervativnějším částem koalice. Například bod týkající se ženských práv nemluví o liberalizaci přísného potratového zákona, ale pouze o zvrácení verdiktu Ústavního soudu z roku 2020. Což by znamenalo pouhý návrat k předchozímu „kompromisu“ s jen kosmetickými změnami oproti současnosti.

Stejně tak programové prohlášení neobsahuje zavedení stejnopohlavních partnerství, které má v programu jak levice, tak Občanská koalice, ale pouze novelizaci trestního zákoníku s cílem, aby byly stíhané nenávistné projevy vůči LGBTQ lidem. Vláda proto bude pravděpodobně čelit velkému tlaku přinejmenším části voličů, kteří jsou výrazně liberálnější než koaliční strany, a dilematům, pokud se do Sejmu dostane nějaký podobný návrh zákona. To už přitom levice anoncovala. Charakteristická je i nevyhraněnost v ekonomických tématech. Vedle sebe se tu objevují na jedné straně sliby zvyšování platů ve státní sféře a posílení sociálních podpor a na druhé konsolidace veřejných financí a snížení zátěže podnikatelům.

Toto obecné programové prohlášení, ve kterém je od každého a pro každého něco, proto názorně ukazuje, že Polsko nečeká žádný zásadní liberální obrat v hodnotových otázkách. A také, že novou vládní koalici bude spojuvat primárně odpor proti doposud vládnoucímu PiS. Jestli totiž na něčem existuje absolutní shoda, je to nutnost „nápravy“ státu. Dá se proto očekávat, že velmi rychle dojde ke snaze zvrátit problematické změny v soudnictví, depolitizovat Ústavní soud, veřejnoprávní média nebo státní firmy, jako je například petrochemický koncern Orlen.

To bude nicméně velmi složité, protože některé pozice jsou formálně na řadu let „zabetonované“. A v případě soudnictví panuje takový chaos, že bude jen velmi těžké ho rozplést. Za vlády PiS totiž došlo k nelegálnímu jmeno-

vání části ústavních soudců a problematickým změnám v nominacích řadových soudců. Je tedy otázkou, co například bude s výroky, které nelegálně vybraní soudci vynesli.

Podobně nelze očekávat zásadní rozpory v zahraniční politice Polska. Na podpoře Ukrajiny a posilování bezpečnosti před hrozbou z Ruska panuje na politické scéně téměř absolutní shoda napříč celým spektrem. V nové koalici je pak konsensus na obnovení dobrých vztahů s Evropskou unií, a především pak získání peněz z fondu obnovy, které Polsko kvůli problémům s dodržováním demokratických standardů stále nezískalo. Tento obrat od obří a často až absurdní kritiky EU, ale také například Německa ilustruje cesta Donalda Tuska do Bruselu, kam se vypravil hned po volbách.

Nejednoznačný prezident

Vedle značných ideologických a programových rozporů, ale i případného tlaku svých liberálních voličů bude nová vláda Donalda Tuska čelit ještě jedné velké výzvě. Jedná se o koexistenci s prezidentem Andrzejem Dudou zvoleným za PiS. Ten totiž disponuje velmi silným právem veta, které mohou přehlasovat tři pětiny poslanců, jež koalice nemá. I v jeho případě už první povolební týdny naznačují, jak se bude vůči vládě chovat. Soužití s ním určitě nebude jednoduché, ale na druhou stranu nebude vše bezhlavě blokovat a nepůjde ve všem na ruku své domovské straně.

Nehledě na jasné deklarace, že dohodnutá koalice má v Sejmu většinu, což potvrdila i při první slavnostní schůzi, prezident jako prvního pověřil sestavením vlády dosavadního premiéra Mateusza Morawieckého. To odpovídá i jeho slibům před volbami, kdy říkal, že první šanci složit vládu dostane zástupce nejsilnější strany. Vedle toho ale jmenoval pro slavnostní první schůzi čestným předsedou Sejmu lidoveckého poslance Marka Sawického. Díky tomu nedošlo v dolní komoře parlamentu k žádným průtahům nebo pokusům o jeho zablokování, jak se obávali příznivci nově vznikající koalice. Tento krok do značné míry připomíná Dudovo chování vůči PiS, kdy byl po většinu času ke straně loajální, ale v určitých momentech pod tlakem ustoupil a některé kontroverzní zákony vetoval.

Novou vládu Donalda Tuska tedy čeká velmi složitá vládnutí. Premiér bude muset udržet pohromadě nesmírně různorodou koalici a zároveň najít konsensus s prezidentem, jenž teoreticky může zablokovat schválení jakéhokoli zákona. Spolu s tím bude pro Tuskovu vládu hrozbou to, aby nebyla ve vleku konzervativců a nepustila se do bezhlavých škrtů. Vlády PiS totiž byly nesmírně populární především kvůli tomu, že se jim podařilo dostat mezi Poláky více peněz a řadě z nich tím výrazně zvednout životní úroveň. A jednoduché nebudou ani věci, na kterých panuje jasný konsensus, jako je depolitizování soudů, médií či státních firem. Velká očekávání proto může v případě neplnění slibů nahradit velké zklamání.

Michal Lebduška

Nejistá budoucnost Práva a spravedlnosti

Hegemon polské národněkonzervativní pravice po osmi letech míří do opozice. Doposud vládní strana Právo a spravedlnost (PiS) sice skončila ve volbách na první příčce, ale bez šance na vytvoření většinové vlády. Jaké jsou její perspektivy, jaké ponaučení si z výsledků voleb vezme a jak může vypadat odcházení jejího zakladatele a vůdce Jarosława Kaczyńskiego?

Právo a spravedlnost (PiS) působí na polské politické scéně dvadacát let. Z toho deset roků vládlo, zbytek času strávilo v opozičních lavicích. Po skončení mandátu Andrzeje Dudy si bude moct započítat také celkem patnáct let úřadování prezidentů pocházejících z jeho řad. Vedle předpokládaného desetiletého působení Dudy v této funkci byl pět roků prezidentem i Lech Kaczyński, který v dubnu 2010 tragicky zahynul při pádu letadla u Smolensku.

Právo a spravedlnost svou činností zásadně ovlivnilo Polsko. I díky talentu Jarosława Kaczyńskiego jej bylo možné považovat za nejstabilnější úkaz na polské politické scéně posledních dvou dekad. Odchod z vlády a ohlášený důchod stárnoucího Kaczyńskiego však mohou spustit lavinu událostí, na jejichž konci může být i rozpad strany nebo minimálně bloku Sjedenocené pravice. Kaczyński totiž po osm let neobhospodařoval jen svoji stranu, ale také Suverénní (dříve Solidární) Polsko. V říjnových volbách se na kandidátku Práva a spravedlnosti přidali i členové uskupení Kukiz'15 nebo Republikánské strany, která je dědicem někdejšího partnera PiS, strany Polsko společně.

Kromě toho se samotné Právo a spravedlnost skládá z celé řady frakcí. Po boku předsedy PiS vždy najdeme vůči němu nekonečně loajální Řád Dohody středu. Jeho název odkazuje na Kaczyńskiego první politickou stranu z poloviny devadesátých let (Dohoda středu). Za členy této neformální skupiny jsou počítáni například bývalý maršálek Sejmu Marek Kuchciński, ministr obrany Mariusz Błaszczak nebo Joachim Brudziński, který vedl štáb poslední volební kampaně.

Vedle nich stojí Mateusz Morawiecki, jemuž plně důvěřuje Jarosław Kaczyński, jenž ho chránil před snahami sesadit jej z premiérského postu. Sám Morawiecki se snažil budovat si vlastní politické zázemí, kterému se začalo říkat skupina mladých. Samostatnými hráči v PiS jsou expremiérka a dnes europoslankyně Beata Szydło, Antoni Macierewicz pečující o smolenský kult utvořený kolem zmíněné letecké katastrofy, ministr státního majetku Jacek Sasin a koordinátor tajných služeb Mariusz Kamiński. Každý z nich má vysoké stranické ambice a několik věrných podporovatelů.

Vlivnou skupinu tvoří pár desítek silně konzervativních poslanců a poslankyň, kteří mají blízko k ultrakonzervativnímu a nacionalistickému *Radiu Maryja*, jemuž šéfuje kněz Tadeusz Rydzyk. Právě ti byli hlavními zastánci zpřísnění potratové legislativy, k němuž došlo rozhodnutím Ústavního soudu na podzim roku 2020. V neposlední řadě jsou mezi poslanci Práva a spravedlnosti i lidé prezidenta Dudy.

Některé frakce se navzájem nenávidí, jiné dokáží uzavírat taktické nebo trvalejší aliance. Nad tím vším trní Jarosław Kaczyński, vůči kterému jsou všichni – snad jen s výjimkou ministra spravedlnosti Zbigniewa Ziobry a jeho Suverénního Polska nebo některých osob blízkých prezidentovi – plně loajální. Předseda strany pak vždy různě posiloval jednu, druhou nebo třetí frakci tak, aby žádná zcela nedominovala.

Zamíchané karty

Výsledek voleb nicméně s kartami všech hráčů zajímavě zamíchal. Na jednu stranu je poraženým Mateusz Morawiecki, protože jeho vláda neobhájila své pozice. Navíc dostal po volbách od prezidenta první pokus o sestavení nové vlády, jenž nemá šanci na úspěch. Stejně tak ale lze jako na fiasko nahlížet na volební kampaň, kterou měli ve svých rukou Brudziński a zejména v jejím finále lidé z okolí Řádu Dohody středu. Zpytovat svědomí musejí i ultrakonzervativci. Mohou se sice těšit tím, že ještě hůře než pro Právo a spravedlnost skončily volby pro Konfederaci – jediného konkurenta na národovecké pravici. Nicméně právě lpění na církevních dogmatech sebralo PiS voliče a přispělo k zavření dveří k možným koaličním partnerům.

Právo a spravedlnost se ale nyní ze všeho nejméně potřebuje zabývat půtkami mezi svými frakcemi. Za pár měsíců proběhnou v Polsku volby do samospráv a do Evropského parlamentu, v létě 2025 pak velmi důležité prezidentské volby. Úspěchy v těchto kláních, zejména při výběru nové hlavy státu, by Sjedenocenou pravici mohly konsolidovat. Zásadní otázkou ale je, kdo bude kandidátem na prezidenta a kdo převezme otěže strany nebo toho, co z ní zbyde.

Vzhledem k volebnímu kalendáři není pravděpodobné, že by se v rámci Sjedenocené pravice objevily odstředivé tendence před prezidentskou volbou. Pokud by se Kaczyńskému před nástupem do politického důchodu podařilo dostat do prezidentského paláce dalšího politika nebo političku PiS, byl by to obrovský úspěch, jenž by mohl rozpad strany oddálit. Vláda, kterou s největší pravděpodobností utvoří dosavadní opozice v čele s Donaldem Tuskiem, by totiž těžko mohla dostat volebním slibům z roku 2023, jelikož nedisponuje třípětinovou většinou v Sejmu nutnou pro přehlasování prezidentského veta. V roce 2027 by tak před voliče předstoupila nejspíše jen se slabými výsledky.

Jarosław Kaczyński se zdraví s ukrajinským prezidentem Volodymyrem Zelenským během loňské návštěvy Kyjeva. V pozadí jsou český premiér Petr Fiala a tehdejší předseda slovinské vlády Janez Janša.

Foto: Wikimedia Commons/ President Of Ukraine

O to větší by byl apetit dosáhnout na nástupnictví po Kaczyńském a na budoucí post premiéra. Řada politiků Práva a spravedlnosti navíc věří tomu, že vláda Donalda Tuska bude plná různých šarvátek, které mohou přinést její předčasný pád. I proto Kaczyński tolik investoval do veřejného přemlouvání Polské lidové strany a jejích konzervativních sil, aby se nakonec přiklonily k partnerství s PiS. Dal tím lidovcům pocit vlastní výjimečnosti, kvůli kterému bude koaliční soužití Tuskovy vlády o něco vrtkavější.

Porážka kandidáta Práva a spravedlnosti v prezidentských volbách by naopak odstředivé tendence na pravici urychlila. Prvním, kdo by opustil tábor vedený pod praporem PiS, by bylo Suverénní Polsko. Ziobro by se navíc pokusil vzít si s sebou část ultrakonzervativních členů Práva a spravedlnosti. Strategii Kaczyńského strany totiž v příštích volbách bude muset být alespoň mírná liberalizace vlastní rétoriky v hodnotových otázkách. Dalším konzervativním posunem nové voliče nezíská a alespoň ve volbách do samospráv se těmito tématům bude vyhýbat. Obranou současných zprísňených potratových zákonů je totiž nevyhrají. Tento přístup ale bude vytvářet ve straně napětí a nebude-li nakonec završen udržení prezidentského úřadu, konzervativní frakce budou velmi naštvané.

Hledá se následník trůnu

Právě Zbigniew Ziobro tak bude nejspíše prvním politikem, který se přihlásí o politické dědictví po Jarosławu Kaczyńském. Je si vědom toho, že těžko vybuduje stranu s třicetiprocentní podporou. Na pět až deset procent hlasů by ale dosáhnout mohl. Suverénní Polsko může také vyslovit přání uspořádat referendum o vystoupení země z EU. Jde o silně antiunijní subjekt.

Ani dvojí pokolení – ve volbách a poté při pokusu sestavit vládu – nezastaví Mateusze Morawieckého. Kaczyński nemá důvod se na něj nespolehnout jako na vůdce jakéhosi stínového kabinetu, který bude upozorňovat na neakceschopnost a chyby vlády. Morawiecki může aspirovat na post prezidenta nebo předsedy strany. Problémem pro něj ale je, že jeho vztahy snad se všemi frakcemi v rámci Práva a spravedlnosti nikdy nebyly ideální. Jen několik měsíců před volbami přežil pokus o svržení inscenovaný pravděpodobně i Řádem Dohody středu, a to jen díky rezolutní obraně předsedy Kaczyńského. Pevné zázemí tedy Morawieckému chybí k tomu, aby se z nejlepšího aparátčíka stal i nejsilnějším politikem strany.

Vcelku bezkonfliktní vztahy míval Morawiecki s táborem kolem prezidenta Dudy. Ten sám ale může chtít do budoucnosti Práva a spravedlnosti promluvit. Jeho vystoupení při zahájení nového funkčního období Sejmu bylo velmi ostré. Pokud bude skutečně postupovat tak, jak naznačil, nečeká Donalda Tuska lehké vládnutí. Čím více

zákonů parlamentní většině svým vetem zablokuje, tím lepší bude jeho pozice ve strukturách PiS. Duda navíc může bránit místa, která Sjednocená pravice v posledních osmi letech obsadila – veřejnoprávní televizi, soudy (včetně ústavního), národní banku nebo část velvyslaneckého sboru. V dalších dvou letech si Donald Tusk bez prezidenta – slovy Jiřího Paroubka – ani ruce neumyje. Vedle toho někteří lidé pohybující se kolem Andrzeje Dudy užž popostrkují Kaczyńského do politického důchodu.

Pokud by chtěl Jarosław Kaczyński co nejvěrnější pokračování vlastní tradice, předal by předsedání někomu z neoddanějších souputníků. Jenže Řád Porozumění středu mezi sebou nemá jednoznačného lídra. Tím měl přece navždy být Kaczyński. Největší potenciál má v tomto ohledu ještě relativně mladý Mariusz Błaszczak. Jeho hvězda však v kampani kvůli slabé věrohodnosti vlajkového tématu PiS, tedy bezpečnosti, dost upadla. Představitelé Řádu by možná zvládli udržet Právo a spravedlnost pohromadě, k volebnímu vítězství by však tito partajníci bez charisma došli jen těžko.

Možná, že se na pragmatické spolupráci domluví s Beadou Szydło, již si řada podporovatelů Práva a spravedlnosti spojuje s lepšími časy vládnutí strany, kdy se snižoval věk odchodu do důchodu a zaváděl měsíční příspěvek 500 zlotých na dítě. Bývalou premiérku rozhodně není radno odepisovat. Ještě neřekla poslední slovo.

Kaczyński se tak bude připravovat na důchod pilnou prací. Kromě disciplinování frakcí musí vymyslet nový program, jímž bude schopen konkurovat vládě. Řeči o německém agentu Tuskovi Právu a spravedlnosti na úspěch nestačí, jak bylo možné vidět i v říjnových volbách, před kterými Kaczyński nalajnoval kampaň s touto rétorikou. Jisté je, že Jarosław Kaczyński jako velký politický hráč nebude chtít dopustit, aby polská národně-konzervativní pravice skončila s jeho odchodem ve stejném stavu, jako když se na přelomu tisíciletí postavil s bratrem Lechem do jejího čela. Tedy rozdrobená na malé stráničky bez reálné politické moci.

Vít Dostál

Velký úkol pro Prahu a Varšavu: zesílit hlas regionu v EU

Česko-polské vztahy čeká po nedávných parlamentních volbách v Polsku řada příležitostí, jak ovlivnit postoj Evropské unie k významným otázkám. Včetně jejího dalšího rozšíření o země jako Ukrajina nebo Moldavsko, do budoucna snad i Gruzie. Je proto klíčové si uvědomit, že region střední a východní Evropy potřebuje být na unijním fóru více slyšet. Společný postup by se tentokrát neměl zakládat jen na preferencích Polska, jak tomu v minulosti někdy bývalo. Pouze tak lze dosáhnout silnějšího a reprezentativnějšího postoje k evropským i globálním tématům a stát se přitom respektovaným partnerem Německa a Francie.

Po říjnových parlamentních volbách u našich severních sousedů dostaly česko-polské vztahy nový impuls pro svůj další rozvoj. V případě mnoha bilaterálních témat byla již dosavadní spolupráce – po překonání krize kolem hnědohelného dolu Turów – velmi dobrá. K dalšímu vzájemnému sblížování přispěl pocit ohrožení vyvolaný po 24. únoru 2022 ruskou agresí proti Ukrajině a nepřímo i západnímu společenství. Polsko i Česko se jednoznačně postavily za napadenou zemi.

V jiných záležitostech však bude muset nastupující polská vláda znovu definovat pozici země, případně hledat na unijní úrovni nové partnery a získat potenciál pro budování koalic s dalšími členskými státy. To se příliš nedařilo během předchozí vlády vedené stranou Právo a spravedlnost (PiS). Pro česko-polské vztahy, které u většiny důležitých otázek vycházejí z podobného základu a společenského přemýšlení, to znamená příležitost pokusit se zesílit hlas našeho regionu v rámci evropských diskusí. A to hlavně v dialogu s významnými aktéry, jako jsou Německo a Francie. Pro střední a východní Evropu představuje výzvu především pokračující ruská agrese vůči Ukrajině, ale i poten-

ciálně dalším zemím, jako je třeba Moldavsko. Tyto státy čelí nejen přímé hrozbě vojenského útoku, ale také možnému přelití bojů z Ukrajiny na své území. Potýkat se musí též se socioekonomickými dopady nedaleké války na své občany. Po více než 600 dnech jejího trvání je jasné, že jen tak neskončí a bude mít negativní vliv i na EU a NATO minimálně další měsíce, spíše ale roky.

Vznik nové polské vlády se pozorně sleduje také kvůli blížícím se změnám v unijních institucích po červnu 2024, kdy se konají volby do Evropského parlamentu. Důležitá volební klání čekají také partnery EU, mimo jiné Velkou Británii a USA. Jejich výsledek ovlivní postoj mezinárodního společenství k ruské agresii a dalším klíčovým událostem. I proto je zapotřebí hledat společnou pozici států ze střední a východní Evropy. Tato spolupráce by se mohla soustředit právě kolem tandemu Varšava–Praha. Neobejde se to pochopitelně bez potíží. Týká se to mimo jiné neochoty současných vlád v Maďarsku a na Slovensku posílat vojenskou pomoc Ukrajině.

To, že ustavení nového polského kabinetu nebude snadné, bylo patrné hned po oznámení volebních výsledků.

TÉMA: Ozvěny polských voleb

Ke zdoluhavosti střídání stráží přispěl i prezident Andrzej Duda, který sestavením nové vlády pověřil stávajícího premiéra Mateusze Morawieckého z PiS, ačkoliv nemá většinu v parlamentu. Prezident tak dal přednost svému vlastnímu politickému táboru, nicméně nejspíše během prosince se vlády nejspíše chopí dosavadní opozice v čele s Donaldem Tuskem.

Domácí problémy

Dá se přitom očekávat, že se Andrzej Duda, jenž disponuje silným prezidentským vetem, bude chovat podobným způsobem až do konce svého mandátu v roce 2025. To může zásadním způsobem podkopat možnost nové vlády prosazovat zákony a efektivně vést stát. Komplikace nelze vyloučit ani při prosazování nového kurzu v zahraniční a bezpečnostní politice. Namísto dlouhodobějšího postoje a strategického plánování se dá tedy čekat domácí rekonstrukce polského státu a hledání rychlých vítězství

Končící polský premiér Mateusz Morawiecki (vlevo) se na říjnovém summitu EU vítá se svým českým protějškem Petrem Fialou.

Foto: Vlada.cz

na poli mezinárodní politiky. Ta se bude koncentrovat více na Brusel a Berlín než na nejbližší sousedy Polska. Pokud se tedy nic zásadního nezmění. Řada následujících voleb (regionálních, evropských a prezidentských) může přitom vztahy se sousedními státy do určité míry oslabit a ponořit Polsko do vnitřních debat a neustálého přemítání o sobě samém.

Výčet obtíží pro novou polskou vládu, pokud tedy skutečně bude složena ze tří doposud opozičních uskupení, tím přitom nekončí. PiS má nejsilnější poslanecký klub a bude bezpochyby důraznou opozicí. Navíc může příští rok získat vítr do plachet díky případným úspěchům ve volbách do místních zastupitelstev a do Evropského parlamentu.

S podobnými těžkostmi se již dnes potýká česká vláda, která je pod silným tlakem opozičního hnutí ANO v čele s expremiérem Andrejem Babišem a krajně populistické pravice pod vedením Tomia Okamury (SPD). V půlce volebního období je přitom očividné, že se limity vládnutí pětikoalice do určité míry vyčerpaly. Projevuje se to na negativním vnímání kabinetu Petra Fialy (ODS), který je v regionálním srovnání nejméně populární vládou ve své zemi. Klíčovou měrou k tomu přispěla celá řada domácích i mezinárodních důsledků ruské války proti Ukrajině.

Některé chyby pak vyplynuly z ideové a názorové nesourodosti koaličních subjektů.

Každopádně ale nastupující polská vláda bude mít v Česku silného politického spojence. Lze tak usuzovat z obecného principu zájmu o kooperaci s větším sousem, ale rovněž z dřívější spolupráce s Donaldem Tuskem, který je za polskými hranicemi pravděpodobně populárnější než doma. To v kombinaci s kontakty na unijní úrovni, které jsou zejména v případě Evropské lidové strany (EPP) silné a dlouhodobé, může připravit půdu pro prohloubení spolupráce.

Chybějící páky

Tradiční priority česko-polských vztahů včetně energetiky, bezpečnosti nebo mezinárodního obchodu jistě zůstanou i v následujících letech stejné. Přesto by bylo žádoucí, aby se paleta bilaterálních témat rozšířila o některé další oblasti. Jde především o otázky zahraniční a evropské politiky. Ty jsou přitom nyní primárně spojené s pokračující ruskou agresí proti Ukrajině a celému Západu, která obě země fyzicky ohrožuje a negativně ovlivňuje jejich rozvoj.

V této souvislosti se otevřeně hovoří o nutnosti revize unijního přístupu vůči východní Evropě. Ten je až doposud neodlučně spojen s politikou Východního partnerství, kterou Česko a Polsko pomáhaly v roce 2009 uvést do chodu. Nicméně její další osud zůstává krajně nejistý. A to zejména s ohledem na neochotu unijních zemí v ní pokračovat za situace, kdy je prioritou číslo jedna otázka dalšího rozšiřování EU o Ukrajinu a Moldavsko a v budoucnu snad i Gruzii.

Další otazníky visí také nad společným přístupem Evropské unie vůči Rusku, který prošel v posledních dvou letech zásadní revizí a reflexí, ale nevyšel v žádnou robustní strategii. Do budoucna to může představovat značný problém v okamžiku, kdy se některé členské státy rozhodnou, že je třeba vztahy s ruským režimem opět „normalizovat“. Nebudou přitom existovat žádné páky, jak tyto země zavázat k jednotnému unijnímu postupu.

S výše řečeným úzce souvisí politika rozšíření EU, kterou mnohé státy – včetně Polska a Česka – vnímají jako geopolitickou odpověď na ruskou agresi. Za současných okolností ale brání vstupu nových zemí řada překážek. Jedná se jednak o technický a byrokratický přístup Evropské

unie k této problematice, jednak o nedostatek kredibility uchazečů o členství a jejich neochotu provádět požadované reformy. Názorný příklad mnohaletého přešlapování na místě představuje region západního Balkánu, který již prakticky dvacet let čeká na zásadnější přiblížení ke vstupu do EU. Politická blokáda dalšího postupu Severní Makedonie ze strany Bulharska je přitom jen jedním z příznaků celé řady problémů, které se za vztahem Unie ke svému nejbližšímu okolí skrývají.

Na druhou stranu je jasné, že bez vnitřní proměny Evropské unie bude v následujících letech velmi obtížné prosadit zvýšení počtu členských států na 35, možná až na 37. To vše vyžaduje hlubší diskusi o tom, jak má EU vypadat v budoucnu a jakými pravidly by se měla řídit. Bohužel ani současná česká vláda, ani ty polské v minulosti do debaty o vnitřní reformě evropské sedmadvacítky konzistentně nepřispívaly. To se zpětně viděno ukazuje jako velký problém, protože oba státy musejí – pokud chtějí skutečně podpořit cestu Ukrajiny, Moldavska a dalších do evropských struktur – převzít iniciativu a přijít s konkrétními návrhy. Jak je ale vidět, Praha i Varšava si teprve začínají vytvářet analýzy, co to vlastně může znamenat pro ně samé, zejména s ohledem na přistoupení relativně velké Ukrajiny.

Evropská unie jako celek bude muset rovněž řešit, jak se dále stavět k otázkám strategického rázu včetně vztahů s USA i Čínou a zbavení se různých závislostí na autoritářských státech v čele s Ruskem a právě Čínou. Pokud se po volbách v listopadu 2024 vrátí do křesla amerického prezidenta Donald Trump, může to znamenat zásadní otřes v dosavadním evropském přístupu k vlastní bezpečnosti a ohrožit podporu Ukrajiny v jejím boji proti ruskému agresorovi, pro který jsou americké zbraně a podpora naprosto klíčové.

Na všechny tyto oblasti se bude muset česko-polská debata zaměřit. Obě země by se společně mohly stát silným mluvčím regionu střední a východní Evropy, který se jinak zdá fragmentovaný a z Berlína či Paříže snadno přehlédnutelný. Jak nám ukázala historie, přímý opak je nutností. A to zejména při pohledu na dnešní Rusko, ale také jestliže uvažíme, že se Ukrajina stává jedním z nejvýznamnějších spojenců zemí EU a bude zapotřebí jí v následujících obtížných letech věnovat více pozornosti a pomoci.

Pavel Havlíček

Demokratický střed
Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě

**Předplatte si Demokratický střed. Roční předplatné (4 čísla) činí i s poštovním 300 Kč.
Objednávejte na e-mailu: redakce@demokratickystred.cz.**

Ficův kabinet bleskově ovládl stát, opozice reaguje jen chabě

Šéf strany Směr Robert Fico se počtvrté stal slovenským premiérem. Před volbami slíbil pomstu a své sliby plní. Nástup nové vládní koalice, na níž se vedle Směru podílejí Hlas a Slovenská národní strana, připomíná éru Vladimíra Mečiara. Nejedná se o normální převzetí moci, ale o dobytí státu.

Ti, kteří si mysleli, že by se předseda strany Hlas Peter Pellegrini mohl po volbách vůči svému někdejšímu šéfovi Robertu Ficovi vymezit a pomoci sestavit vládu bez Směru, velmi rychle vystřízlivěli. Tyto úvahy, či spíše tužby, byly z říše snů. Rychle se potvrdilo, že Hlas je skutečně Směrem 2 a že staré „směrácké“ kádry v Pellegriniho partaji – doplněné o pár nových lidí – se nijak nezměnily. Potřeba zastavit další odkrývání někdejších praktik mafiánského řízení státu a korupčních sítí z prostředí Směru a jeho nominantů, nutnost zabezpečit beztrestnost „našich lidí“, jakož i garance byznysu a oligarchické politiky byly příliš silnými lákadly.

Zároveň však má Peter Pellegrini pravdu v tom, že koalice s dnes opozičními stranami, které se nedokázaly dohodnout na spolupráci ani po volbách a posílaly si vzkazy přes média, by byla velkým riskem a dlouho by nevydržela. Jeden příklad za všechny: předseda Křesťanskodemokratického hnutí (KDH) Milan Majerský opakoval, že s Progresivním Slovenskem do vlády nepůjde. Kdyby Pellegrini toto riziko podstoupil, bylo by to od něj neuvážené, navíc jeho voliči by tomu nerozuměli. A šéf Směru Robert Fico by ho z opozice rychle zničil.

Stačilo osm dní a nová koalice prostřednictvím ministra vnitra Matúše Šutaje Eštoka (rozuměj Ficova člověka ve straně Hlas) odstavila elitní policisty, kteří vyšetřovali kauzy spojené s předchozím vládnutím Směru. Kromě toho ministr vnitra doslova hulvátským způsobem odvolal policejního prezidenta Štefana Hamrana, jenž si už předtím podal žádost o odchod do civilu.

Eštok také prosadil do čela policejní inspekce někdejšího šéfa Národní kriminální agentury (NAKA) Branislava Zuriana, který se nějaký čas ukrýval před trestním stíháním v Bělorusku. Tam dnes přitom žádný normální člověk dobrovolně nevstoupí. Už jen proto, že tato země otevřeně podporuje ruskou válku proti Ukrajině. Je celkem možné, že ho tamní tajné služby vytěžily. Můžeme tedy jen spekulovat, zda si s sebou přivezl nějaké závazky, které by pro Slovensko mohly být bezpečnostní hrozbou.

Koalice bleskově vyměnila také nepohodlné členy Soudní rady. Nový režim Roberta Fica a jeho lidí tak během pár dní ovládl stát. Je třeba přiznat, že Fico to udělal šikovně. Ministerstvo vnitra přenechal Hlasu, aby za Směr odvedl špinavou práci a aby se případná kritika za ministrův postup snesla primárně na Ficova koaličního partnera. Staronový premiér může být spokojený, Peter Pellegrini se na tuto návnadu chytil.

Takových nástrah bude jistě více, což může ve výsledku znamenat propad Hlasu. Protože voliči už nevidí rozdíl mezi ním a Směrem, a tedy ani důvod, proč Hlas volit. Fico ho tak nejspíše srazí na úroveň, na které mu Pellegrini již nebude konkurovat, ale zároveň se ještě dostane do parlamentu a stane se z něho poslušný vazal.

Zastíněný Kaliňák

Předseda Směru udělal šikovně ještě jednu věc. Už v čase sestavování jeho vlády se všechna pozornost soustředila na výstřední nominace Slovenské národní strany (SNS). Když její předseda Andrej Danko navrhl na ministerské posty lidi z dezinformační scény, tedy Rudolfa Huliaka na ministra životního prostředí a Martinu Šimkovičovou na ministryni kultury, Robert Fico to tak nechal, nevyjadřoval se k tomu. A dosáhl, co chtěl. Média se zaměřila na tyto dvě nominace, což přikrylo personální výběr Směru, zejména pak nástup exministra vnitra Roberta Kaliňáka na post ministra obrany. Ten bude mít pod kontrolou vojenskou tajnou službu a bude na obraně garantovat byznys. Jeho nominace však zůstala zastíněna absurdními návrhy SNS.

Sázka na Rudolfa Huliaka, šířitele hoaxů a násilnických vyjádření, však byla už přes všechny čáry a prezidentka Zuzana Čaputová ho odmítla jako jediného jmenovat. Danko nakonec nabídl na pozici ministra životního prostředí Tomáše Tarabu, jenž se v roce 2020 dostal do parlamentu na kandidátce fašistů.

To, od čeho si Andrej Danko sliboval záchranu ve volbách, dnes pro něj znamená past. Když nějaký čas před volebním kláním zjistil, že se jeho strana nachází pod pěti-procentním prahem pro vstup do parlamentu, oslovil extremisty a konspirační a dezinformační scénu. Nakonec ho to do Národní rady posunulo, avšak stal se rukojmím svých nových spojenců. Do parlamentu z členů SNS pronikl pouze on, ostatní poslanci zvolení na její kandidátce nejsou jeho spolustraníky. Aby si vylepšil pozici v poslaneckém klubu, musel tyto lidi protlačit na ministerstva, ať už jako ministry nebo státní tajemníky (na Slovensku je zaveden takzvaný klouzavý mandát, kdy za poslance, který se stal členem vlády, nastoupí do parlamentu náhradník).

Platí to i pro již zmíněnou Martinu Šimkovičovou. V minulosti pracovala jako redaktorka *Televize Markíza*, odkud však musela odejít kvůli svým útokům proti uprchlíkům na

sociálních sítích. V roce 2016 se dostala do parlamentu na kandidátce strany Jsme rodina. Ta se jí však brzy zbavila, protože její dezinformační a konspirační názory byly moc i na šéfa této partaje Borise Kollára. A to už je co říci. Později se podílela na vzniku konspiračně-dezinformační internetové televize *Slovan*.

Právě její popularita na dezinfoscéně byla důvodem, proč ji Andrej Danko oslovil v čase, kdy potřeboval zvýšit preference SNS. Dnes je ministryní kultury a její první počiny, například list českému protějšku Martinu Baxovi, potvrzují, že její působení bude obrovskou ostudou doma i v zahraničí. Kultura zůstala na okraji zájmu nové vládní koalice, která jí nerozumí a rozumět ani nechce. Ostatně v případě těchto stran nikdy nebyla ve středu zájmu (tedy kromě populistického akcentu na vše národní), protože v kultuře se velký byznys dělat nedá.

Šimkovičová pravděpodobně zlikviduje všechno, co ještě v kultuře přetrvalo, zejména menší alternativní scény, které jsou oázou nezávislého umění. A hned na začátku jasně naznačila záměr přistupovat ke kultuře nacionalisticky. Pocitu trapnosti se až do konce jejího úřadování nezabavíme.

Bezmocná opozice

Opoziční strany na ovládnutí státu Ficovým kabinetem takřka vůbec nereagují. Pokud tedy nepočítáme sbírání podpisů s cílem vyvolat hlasování o odvolání ministra vnitra Matúše Šutaje Eštoka a místopředsedy parlamentu a Ficova ideologa Ľuboše Blahy. Ten obdivuje totalitní režimy a po nástupu do své nové kanceláře odstranil vlajku Evropské unie. Portrét prezidentky Zuzany Čaputové pak nahradil obrazem marxistického revolucionáře Che Guevary. Můžeme být ještě rádi, že si tam nepověsil ruskou vlajku.

Zpátky k opozici. Komentovat kroky vlády jednotlivě v prostorách parlamentu, v televizních diskusích nebo na sociálních sítích nestačí. Premiéra Igora Matoviče nechme stranou. Ten jako smyslů zbavený na všechny útočí a hned po volbách se vyčlenil ze zbytku opozice. Nelze počítat, že by s někým dokázal spolupracovat. Mimochodem, své hnutí OĽaNO nedávno přejmenoval na SLOVENSKO.

KDH se na čistky v bezpečnostních složkách a na odstavění elitních vyšetřovatelů jen dívá. Na sociální síti uveřejnilo jeden prázdný a nic neříkající příspěvek, kterým navíc ani neodsoudilo kroky ministra vnitra. Bývalý policejní šéf, dnes bezpečnostní expert Progresívniho Slovenska Jaroslav Spišiak nepochopitelně vstřícně říká, že výběr Brani-

Napětí by se dalo na tomto snímku krájet. Zleva stojí prezidentka Zuzana Čaputová, předseda Národní rady Peter Pellegrini a ministr obrany Robert Kaliňák. Foto: Facebook/ rkalinak

slava Zuriana jako ředitele inspekce prověří čas. Ve straně Svoboda a solidarita (SaS) jsou zase zaměstnáni hlavně sami sebou poté, co Richard Sulík oznámil, že už nebude obhajovat funkci předsedy strany. Kdysi bylo zvykem poskytnout nové vládě sto dní hájení, dnes jako by si je paradoxně vybírala opozice.

Když jsme zmínili, že se Robert Fico bude snažit víceméně zničit stranu Hlas, to samé můžeme u něj předpokládat v případě KDH, jehož voliče bude chtít převzít. Zvolí jednoduchý způsob. Předhodí do veřejného prostoru kulturně-etická témata a ultrakonzervativci z KDH budou ve vytřzení z toho, jak chrání Slovensko před liberální nákazou a zhoubným progresivismem.

To, co předvádí nová vládní koalice, v ničem nepřipomíná normální převzetí moci, a už vůbec ne kultivované. Ani nezastírají, že pohrdají pravidly, zákony a zvyklostmi. Připomíná to časy Vladimíra Mečiara. Nejde o převzetí vlády, ale o dobytí státu a jeho totální ovládnutí – zejména v oblastech, jež souvisí s vyšetřováním kauz lidí z prostředí Směru. Pellegrini to Ficovi ulehčuje, jeho nominant ve funkci ministra vnitra dělá přesně to, co Směr potřebuje. Blaha, Šimkovičová a další ukazují, jak to dopadne, když se podobní lidé dostanou k moci.

Robert Fico sliboval pomstu za potupný konec svého předchozího vládnutí. Své sliby teď plní. Rychle, přímo a bezohledně. Pellegrini mu v tom pomáhá. Andrej Danko sice vzkazuje, že vláda nemusí vydržet, ale prozatím jsou jeho řeči pouze směšné. Jenže to, co se děje a co nás čeká, směšné nebo vtipné ani trochu není.

Marián Balázs

Vyvažování jako úděl slovenských prezidentů

Poslední roky se Češi koukali na druhý břeh řeky Moravy s pocitem zmatení. Ačkoliv většinu té doby se v pozici premiéra nacházeli více (Robert Fico, Igor Matovič) či méně (Peter Pellegrini, Eduard Heger) problémoví politici, hlavu státu už od časů Andreje Kisky Češi Slovákům záviděli. S příchodem Zuzany Čaputové se to ještě zesílilo. Je přitom zjevné, že oba tito „demokratičtí“ prezidenti budou mít ve svém politickém dědictví zapsané selhání, jelikož v rozdílových momentech nedokázali zúročit silnou podporu společnosti a zabránit ovládnutí Slovenska Robertem Ficem a jeho lidmi.

Být slovenským prezidentem nevypadá optikou jejich osudů jako práce snů. Vůbec první hlava samostatného Slovenska, Michal Kováč, se s tehdejšími premiéry Vladimírem Mečiarom (HZDS), jehož byl původně spolustraníkem, dostal do tak velkého politického sporu, až kvůli tomu tajné služby unesly jeho syna. Andrej Kiska, který porazil v roce 2014 v prezidentské volbě Roberta Fica (Směr), se zase po odchodu z Grasalkovičova paláce pokusil úspěch zopakovat v parlamentních volbách v roce 2020. Jeho strana Za lidi však v hlasování propadla a zpětne je předvolební postup Andreje Kisky považován za jeden z hlavních důvodů, proč se premiérem nakonec stal

Igor Matovič (OĽaNO). Jeho vláda zase vedla k tomu, že se letos na podzim Fico vrátil do premiérského úřadu.

Poslední příběh se teprve píše. Zuzana Čaputová se rozhodla neusilovat o druhý pětiletý mandát a pravděpodobně chce i úplně odejít ze slovenské politiky. Příčinou je neustálý konflikt s částí politického spektra, kterou reprezentují strany jako Směr, Republika a postupem času třeba i hnutí OĽaNO (dnes SLOVENSKO) Igora Matoviče. Tato politická nevraživost se značně propjala do jejího života a útoky se přelily i k její rodině. Týká se to hlavně dvou dospívajících dcer.

Prezidentští svatoušci

Navázat na prezidenty Kisku a Čaputovou bude pravděpodobně chtít bývalý ministr zahraničních věcí ve vládě Igora Matoviče Ivan Korčok. O zkušeném diplomatovi se v nedávné době diskutovalo jako o možném nástupci

Slovenská prezidentka Zuzana Čaputová při loňské návštěvě Evropského parlamentu. V pozadí stojí jeho předsedkyně Roberta Metsola.

Foto: Wikimedia Commons/European Parliament

Richarda Sulíka ve vedení pravicové strany Svoboda a solidarita (SaS). Korčok se ale nakonec rozhodl nezabředávat do stranické politiky. Navzdory tomu, že se jedná o člověka, který je spjat se stranou, jejíž výsledky se v nejlepších letech pohybovaly kolem deseti procent, nemusí být bez šance.

„Na Slovensku je zajímavé, že lidé za prezidenty volí spíše umírněné kandidáty s čistšíma rukama, proto vyhrávají spíše lidé jako Kiska, Čaputová nebo Gašparovič. To jsou ale naopak lidé, kteří jsou poměrně neúspěšní v rámci politických stran,“ všiml si v rozhovoru pro deník *E15* bývalý politik Miroslav Beblavý. Přesně tuto definici Korčok splňuje. Pokud by tedy Slováci i tentokrát chtěli zvolit protíváhu vlády, může to být právě on.

Na rozdíl od Čaputové či Kisky má Ivan Korčok politickou zkušenost. Pohyboval se třicet let ve světě diplomacie, který je politikou značně poznamenán. V tomto případě tak nehrozí, že by kandidát „demokratického“ spektra byl člověkem zvenčí, který nemá příliš dobrou představu o tom, jak to v politice chodí a jak moc velké osobní oběti a zároveň odolnost tato pozice vyžaduje. Kiska i Čaputová, a do jisté míry i současný český prezident Petr Pavel, jsou bezpochyby výbornými kandidáty. Nicméně oproti zkušeným matadorům, jako je například právě Robert Fico, nemají ti to vyslanci „demokratického“ tábora představu, a možná ani schopnosti, jak dosáhnout, či alespoň definovat své politické cíle. Chtějí dělat slušnou politiku, což se ale ukazuje jako nedostatečný plán na pětiletý mandát.

Proto nutně v konfrontaci s techniky moci tahají za kratší konec provazu a ze střetu odcházejí jako poražení. Ačkoliv do mocenského souboje vstupují v poměrně silné pozici, na rozdíl od svých protivníků nechtějí chodit za hranice běžného výkonu funkce. Potíž je v tom, že právě s tím jejich političtí sokové nemají problém. Jinými slovy řečeno, Andrej Kiska i Zuzana Čaputová nesou částečnou zodpovědnost za návrat a dlouhodobou dominanci Robert Fica ve slovenské politice.

Právě Andrej Kiska se přitom mohl dlouholetého předsedy Směru poměrně jednoduše zbavit. V roce 2018 totiž Fico chtěl odejít z politiky. Rozsáhlé protesty občanské společnosti oslabily jeho pozici a tehdejší rozpoložení veřejnosti po vraždě novináře Jána Kuciaka a jeho přítelkyně Martiny Kušnírové bylo silně proti němu. Únikový plán spočíval v tom, že se Fico stane jedním z ústavních soudců. Tehdejší prezident Kiska ovšem jeho záměr odmítl. Nutno dodat, že ani koaliční partneři Směru nebyli z této možnosti nadšení. Fico tak v politice zůstal a navzdory tomu, že po volbách v roce 2020 vypadal na ručník, o tři léta později znovu dominuje na slovenské politické scéně.

Zuzana Čaputová se s Robertem Ficem v exekutivní funkci střetla až nyní, na podzim 2023. Ve čtvrté vládě Roberta Fica měl usednout Rudolf Huliak (nominovaný Slovenskou národní stranou) ve funkci ministra životního prostředí, prezidentka ho však odmítla jmenovat. „Kádrování“ nominací na ministry není sice ve slovenské politice novinkou, ale zároveň se také nejedná o běžnou záležitost. Fico nakonec Huliakovu nominaci stáhnul. Dosud ale

zůstává nezodpovězena otázka, proč Čaputová nevystoupila i proti dalším nominacím, jež byly z řady hledisek problémové. Proč politička, kterou vynesly protesty proti Ficovi a jeho lidem do pozice hlavy státu, jmenovala ministrem obrany nechvalně proslulého exministra vnitra Roberta Kaliňáka (Směr)? V čem je jeho nominace méně problematická než v případě Rudolfa Huliaka?

Čaputová tak sice vyhrála ústavně ošemetný spor, nic moc tím ale nedokázala. Zachoval by se Fico na jejím místě stejně? Zřejmě ne, využil by všech možností, šel by až na pokraj možného. Stejně jako také třeba Miloš Zeman, Donald Trump nebo Viktor Orbán. „Zlí“ politici zkrátka udělají vše proto, aby si udrželi moc, kdežto ti liberální často nemohou ve složitých ústavních systémech, jejichž omezení ctí, dostát slibům svým voličům a být rovnocenným protivníkem populistickým hráčům.

Korčok a kdo dál?

Bývalý šéf diplomacie Ivan Korčok není tím, kdo by v případě kandidatury měl největší šanci stát se příštím prezidentem. Lepší vyhlídky mají podle sociologických šetření Peter Pellegrini, současný předseda parlamentu a šéf hnutí Hlas, a premiér Robert Fico. Ficova kandidatura v tuto chvíli není na stole, naopak u Petera Pellegrini není vůbec vyloučená. Podle průzkumu agentury Ipsos z července letošního roku pro *Denník N* by Pellegriniho určitě volilo 12 procent dotázaných, pro dalších 25 procent by byl zvažovaným kandidátem. V případě Ivana Korčoka je první číslo podobné, tedy 11 procent, a dalších 19 procent by jeho volbu zvažovalo.

Přestože tedy v tuto chvíli není výčet kandidátů známý, už nyní je jasné, že „demokratický tábor“ zřejmě nevygeneruje nadějnějšího kandidáta, než je Ivan Korčok. Naopak v případě jeho potenciálního hlavního vyzyvatele je mnoho proměnných. Dlouhodobě se například spekuluje o kandidatuře současného generálního prokurátora Maroše Žilinky, na prezidentské dobrodružství se může znovu vydat také bývalý soudce Štefan Harabin, který má dlouhodobě slabost pro Rusko.

Z předešlých zkušeností je ovšem vysoce pravděpodobné, že se dalším prezidentem nestane některý ze slovenských politiků, kteří udělají pro moc cokoli. „Vypadá to, že na Slovensku je úloha prezidenta a stranického lídra v očích lidí úplně jiná. Prezident má reprezentovat, kdežto v případě předsedy strany je ve společnosti velká objednávka, aby to byli konfliktní a bojovní lidé, kteří musejí zničit své soupeře a musejí vyzařovat nějakou sílu, a to někdy i nevkusným způsobem,“ domnívá se Beblavý.

Na startovní čáře má tak Ivan Korčok dobrou výchozí pozici k navázání na odkaz dvou posledních prezidentů. Do voleb ale zbývá ještě několik měsíců. Nesmíme zapomínat, že před pěti lety byla současná prezidentka poměrně nevýraznou místopředsedkyní nově založené strany Progresivní Slovensko.

Filip Zelenka

Rakousko vyhlíží nové politické strany

Stranický systém na jih od českých hranic vykazuje dlouhodobou stabilitu. Málokdy se objeví nový hráč, který by zde hrál dlouhodobější roli. Poptávka po něčem neotřelém však roste.

Situace v Rakousku připomíná pomyslný klid před bouří. Politické strany spřádají plány na příští rok. Může jim zásadním způsobem změnit život. Bez přehánění zde nemusí zůstat kámen na kameni. Nejprve půjde v červnu o lukrativní mandáty v Evropském parlamentu. Následně se na podzim uskuteční klání o křesla v celostátním parlamentu – Národní radě. Pokud nějaká politická strana uspěje, má před sebou minimálně pětiletou perspektivu relativně jisté existence.

Velkou roli přitom bude hrát pohled Rakušanů na práci vlády. Lidovecký spolkový kancléř Karl Nehammer často říká, jak jím vedený kabinet zvládá roli krizového manažera. Vláda podle jeho tvrzení jedná a pomáhá tam, kde je potřeba. Nicméně většina občanů si myslí opak. Protikrizová opatření považuje za plošná nebo příliš pozdní. Pokračující zdražování posiluje dojem nejisté budoucnosti.

Koneckonců, současnou koalici křesťanskodemokratických lidovců a Zelených hodnotí podle nejnovějších průzkumů veřejného mínění kladně jen 27 procent obyvatel Rakouska. Zhruba stejný počet respondentů pak věří tamním politickým stranám. Uvedené skutečnosti vytvářejí

živnou půdu k tomu, aby někdo přišel s něčím alespoň navenek novým. Nemalý potenciál skrývá jak pravá, tak levá část politického spektra.

Rocker i kancléř váhají

Volání po svěžím větru v politice by mohlo přesvědčit někdejšího neúspěšného prezidentského kandidáta Dominika Wlazneho, známějšího pod přezdívkou Marco Pogo, k větší aktivitě. Na podzim minulého roku překvapil, když v prezidentských volbách získal 8,3 procenta platných hlasů. Od té doby se věnuje výhradně dráze rockového zpěváka.

Pogo se nechce vzdát image protestu vůči etablovaným stranám. Drtivá většina veřejnosti vnímá jeho Pivní stranu jako klub recesistů, kteří se chtějí v politice hlavně dobře bavit. S tímto přístupem může oslovit nanejvýš mladé městské voliče do 35 let. Překoná tak sice čtyřprocentní uzavírací klauzuli potřebnou pro vstup do parlamentu, díru do světa s tím však rozhodně neudělá. Pogo by potřeboval k sobě někoho zkušeného, kdo dodá straně punc větší serióznosti.

Často se v souvislosti s novým politickým subjektem hovoří o někdejším sociálnědemokratickém kancléři Christianu Kernovi. Bývalý ředitel rakouských drah vstupoval

Othmar Karas je europoslancem od roku 1999. A zůstává stále svěží.
Foto: Miroslav Šepták

do vlády v roce 2016 s velkými ambicemi, když avizoval desetileté působení v politice.

Názor změnil poměrně brzo. Hned na podzim 2017 prohrál volby a jeho tehdejší velký rival Sebastian Kurz z lidové strany (ÖVP) jej poslal do opozice. Kern poté zvažoval kandidaturu do Evropského parlamentu, ale nakonec nečekaně hodil do politického ringu ručník. Uplynulo pár měsíců a Kern opět změnil názor. Chtěl by se do politiky vrátit, ale neví jak a s kým. Rakouská sociální demokracie s ním evidentně nepočítá.

Rudá Sahra ukázala cestu

Řešení nabízí založení nové strany se známými osobnostmi na palubě, například s Othmarem Karasem. Lidovecký politik, od roku 1999 poslanec Evropského parlamentu, nedávno ohlásil, že za ÖVP již do Bruselu nebude kandidovat. Kritizoval vlastní stranu za restriktivní migrační politiku a spolupráci s nacionalistickou a populistickou Svobodnou stranou Rakouska v některých spolkových zemích.

Současně dal jasně najevo, že nadále chce nést odpovědnost na bázi nadstranického a neideologického řešení problémů. Zejména bulvární média přišla se spekulací o novém projektu za účasti Kerna i Karase, což vzápětí první z jmenovaných odmítl.

Aktérům, o kterých se spekuluje, že by v budoucnu mohli překvapit a zkusit něco neotřelého, chybí zatím odvaha vstoupit na pomyslné kolbiště. Nedávný příklad německé levicové političky Sahry Wagenknecht ukazuje jednoduché ingredience vedoucí k úspěchu – opustila stranu Die Linke a avizovala vznik nové politické platformy. Stačí mít v čele nového uskupení dostatečně známou osobnost a nabídnout veřejnosti věrohodnou alternativu vůči vládní politice. Jinak řečeno: přesvědčit voliče o schopnosti řešit problémy jinak, rychleji a lépe.

Samozřejmě, nová štika v rakouských vodách nebude aspirovat na vítězství. Může nanejvýš plnit roli pomyslného jazýčku na vahách a rozhodnout o osobě budoucího spolkového kancléře.

Miroslav Šepták

Vztahy mezi EU a Izraelem – láska, nenávist, pochopení i kritika

Vliv Evropské unie na Blízkém východě v posledních desetiletích slábl tak, že se stala v podstatě irelevantním hráčem, ačkoliv je hlavním ekonomickým partnerem Izraele a je s ním propojena pavučinou kulturních vztahů. Krvavá epizoda, kterou právě prožíváme, by za jistých okolností mohla vrátit Evropu do hry. Musela by se ale sjednotit na základních cílech a být schopna sehrát svou geopolitickou úlohu, o níž ráda mluví, ale málokdy ji naplňuje.

Nečekaný výbuch násilí na Blízkém východě, tedy bezprecedentní masakr židovských civilistů teroristy z Hamásu a stejně bezprecedentní odplata izraelské armády, která stojí tisíce palestinských životů v Pásmu Gazy, šokovaly celý svět. Politici si náhle uvědomili, jak pohodlné a jak krátkozraké bylo v posledních letech zapomenout na sedm desetiletý starý spor. Vymstilo se to nejen Izraelcům a Palestincům, ale též celému mezinárodnímu společenství. Budíček v takovéto podobě zajisté nikdo nechtěl. Zároveň představuje, poněkud cynicky a paradoxně, nový impuls k pokusu složitý a vleklý konflikt vyřešit. Možná jde o poslední šanci.

Evropská unie se v reakci na tyto události nepředstavila v nejlepším světle. Všechny její členské státy unisono odsoudily vražedné běsnění Hamásu a deklarovaly, že Izrael má plné právo se bránit. Jakmile však začalo intenzivní bombardování Pásmu Gazy, většina vlád začala více či méně naléhavě požadovat, aby při něm, a zejména při následné pozemní operaci, brala izraelská armáda ohled na životy civilního obyvatelstva. Když se lídři sedmadvacítky sešli koncem října k pravidelnému summitu v Bruselu, trvalo jim pět hodin, než se dohodli na znění společného

usnesení. Většinu času zabraly dohady o tom, zda vyzvat Izrael, aby při své čistící operaci dovolil humanitární přestávku, nebo jestli požadovat „pouhé“ přestávky. O míře citlivosti svědčí i anekdotický fakt, že politici nesměli mít u sebe ani poradce, ale ani mobilní telefony.

EU se rozdělila zhruba na tři skupiny států, které docela dobře vykristalizovaly při hlasování ve Valném shromáždění OSN o Tuniskem navržené rezoluci, jež volala po humanitárním příměří. Neobsahovala ale odsouzení Hamásu, pouze obecně pranýřovala vraždění civilistů. Mezi 120 státy, které ji podpořily, byly Belgie, Francie, Irsko, Španělsko či Portugalsko. Proti se vedle Česka postavily jen Maďarsko, Rakousko a Chorvatsko; ostatní země EU včetně Německa či Slovenska se hlasování zdržely.

Odstíny v postojích evropských států, které jdou od jednoznačné a nekritické podpory Izraele (typicky Česko) až po značné pochopení pro palestinskou touhu po sebeurčení, jsou dány v první řadě historickou zkušeností a také momentálními ohledy na domácí veřejné mínění. Je nábíledni, že země jako Německo či Rakousko budou spíše inklinovat k podpoře Izraele, už kvůli historickému podílu na holocaustu. Naopak ty, které mají silnou muslimskou

*Jeruzalém je jedním z jablek sváru mezi Izraelem a Palestinci.
Foto: Wikimedia Commons/ Berthold Werner*

menšinu, třeba Francie, budou brát ohled na její nálady. Nuance se přenesly až do nejvyšších pater evropské politiky – předseda Evropské rady, Belgičan Charles Michel, nebo šéf evropské diplomacie, Katalánc Josep Borrell, mluvili o poznání „propalestinštěji“ než předsedkyně Evropské komise, německá politička Ursula von der Leyen.

Složitý tanec mezi vejci

Rozpory mezi zeměmi sedmadvacítky, ve kterých se média i sociální sítě radostně babraly, přitom nejsou tak příkré, jak by se mohlo zdát z novinových titulků. Stačí si přečíst první společné prohlášení šéfů států a vlád po 7. říjnu, ve kterém všichni „potvrdili právo Izraele na obranu v souladu s humanitárním a mezinárodním právem“. Následná diskuse byla o tom, co ještě je „v souladu“ a co už není. Postupně přešla do racionálnějších úvah, co by se mělo stát s Pásmem Gazy a vůbec s palestinskými územími tak či onak ovládanými Izraelem, až jeho vojsko zničí základny Hamásu a pobije jeho bojovníky.

Ursula von der Leyen předložila na začátku listopadu pětibodový koncept, jak dál. Práví se v něm, že Gaza už nesmí nikdy být bezpečným útočištěm pro teroristy, což má zajistit přítomnost mírových sil OSN. Hamás nesmí hrát žádnou roli; bude jen jedna palestinská správa. Izrael vyklidí Pásmo Gazy, nebude tam mít své bezpečnostní síly. Tamní civilisté nesmějí být násilím vysídlováni a Gaza už nemůže být v budoucnu předmětem totální blokády, protože „tato politika nefungovala“.

Tyto a další návrhy by se měly ocitnout na stole mezinárodní mírové konference, na jejímž uspořádání „v dohledné době“ se EU na nejvyšší úrovni usnesla. Problém je samozřejmě v tom, že toto odhodlání zatím málokdo zaznamenal. V Izraeli prošlo bez povšimnutí. Už mnoho let hraje Evropa stále slabší a v poslední době v podstatě bez-

významnou roli v jakýchkoliv snahách o urovnání na Blízkém východě.

Nebylo tomu tak vždy – vzpomeňme na historickou Madridskou konferenci z roku 1991, která zahájila proces vedoucí k dohodám z Osla o dva roky později. Tehdy se zdálo, že se povede konflikt vzniklý v roce 1948 mezinárodním úsilím urovnat, a to i za přispění západoevropských mocností. Jenže Izrael po vítězné jomkipurské válce v roce 1973 už nestál o nějaké složité plichty. A dělal všechno pro to, aby se uspořádání dvou států, což je stále platné rozhodnutí OSN z roku 1948, nemohlo nikdy stát realitou.

Všechny státy, které tvořily Evropské hospodářské společenství v 50. a 60. letech, plně podporovaly existenci a rozvoj Izraele. Přímé diplomatické vztahy fungují od roku 1959. V roce 1975 byla podepsána dohoda o spolupráci a v roce 2000 vstoupila v platnost asociační dohoda, která by se teoreticky mohla stát i předstupněm k izraelskému členství v EU. Ačkoliv i tato otázka přišla několikrát na přetřes, nikdy nedospěla do stupně praktického plánování. Nikoliv kvůli zeměpisu – Kypr jako členská země EU neleží o mnoho blíže než Izrael. Hlavní překážkou byl vždy větší či menší nesoulad názorů ohledně Palestinců a po roce 1967, respektive 1973 také osudu okupovaných území.

Evropská unie je zdaleka největším obchodním partnerem Izraele. Obě strany propojuje pavučina ekonomických, obchodních, ale také vědeckých, kulturních a lidských vazeb. Vždyť valná část obyvatelstva Izraele pochází z Evropy a země jako jediná v regionu pěstuje demokracii západního ražení. Izrael se podílí na řadě programů EU. Kvalita vztahů však kolísá podle toho, jak se mění politické nálady. V posledních letech, zejména když byly u moci vlády v čele s Benjaminem Netanjahuem, Jeruzalém podrážděně reagoval na rezoluce Evropského parlamentu poukazující na ilegální výstavbu osad na okupovaném Západním břehu Jordánu nebo na drsnou realitu blokády Pásmu Gazy, jež se začalo říkat vězení pod širým nebem.

Izrael velmi iritovalo rozhodnutí EU nezahrnovat do volného obchodu mezi oběma stranami výrobky pocházející

z osad na Západním břehu vybudovaných v rozporu s mezinárodním právem. Na druhé straně nic nenamítal proti tomu, aby EU prohlubovala vztahy, včetně obchodní výměny, s palestinskou samosprávou, tedy zejména s úřady v rukou Fatahu se sídlem v Ramalláhu na Západním břehu. Postupem času se EU stala hlavním zdrojem zahraniční pomoci palestinské autonomii. Poskytovala – a poskytuje – peníze na veřejnou správu, školství, zdravotnictví, plus humanitární pomoc pro Pásmo Gazy. Izraeli to nevadí. EU v podstatě supluje za své peníze to, co by měla dělat kolonizační mocnost, tedy Izrael. Právě jemu podle mezinárodního práva přísluší starost o území a obyvatelstvo pod jeho (dočasnou) kontrolou.

S Netanjahuem to nepůjde

Izraelské vládě v posledních dekáдах čím dál méně vyhovovala v podstatě neměnná doktrína EU postavená na soužití dvou států, která se v konfrontaci s realitou jevila jako stále více iluzorní. Přimykala se těsněji ke Spojeným státům (s výjimkou chladného období za prezidenta Baracka Obamy) a hledala budoucí modus vivendi na Blízkém východě v bilaterálních dohodách s arabskými zeměmi. Po Egyptu a Jordánsku normalizoval Izrael za amerického přispění vztahy se Sjediněnými arabskými emiráty, Súdánem a Bahrajnem. Klíčové sblížování se Saúdskou Arábií vzalo z své po událostech ze 7. října.

Bezuzdný teror šířený ten den ozbrojenci z Hamásu odhalil nejen zločinnou podstatu vládců z Gazy, dlouhá léta Izraelem tolerovaných, ba podporovaných, ale také hromadící se frustraci Palestinců. Potvrdily se obavy, že „přetopený kotel“ v Gaze, kde se v nesnesitelných podmínkách tísní dva a půl milionu lidí, bude líhní nejodpornějších džihádistů. Netanjahu to však nevěděl, stejně jako to nevěděli politici krajní pravice a fanatických ortodoxních stran,

kteří se poprvé ocitli u moci. Naopak se vyžívali v protiarabských výpadech. Podporovali otevřeně rozšiřování ilegálních židovských osad na okupovaných územích, zastávali se osadníků napadajících palestinské sousedy a provokovali muslimy procházkami po Chrámové hoře v Jeruzalémě. Napětí na Západním břehu proto rychle narůstalo – a zaměšťovalo izraelskou armádu, která se tudíž dostatečně nevěnovala nebezpečí hrozcícímu z Gazy.

Podle průzkumů přisuzuje většina Izraelců Netanjahuovi odpovědnost za překvapení z útoku Hamásu a přeje si jeho odchod z čela vlády. Lze proto předpokládat, že až nyníjší vojenská operace skončí a Hamás bude poražen, dojde v Izraeli k mocenskému střídání. Probuzení izraelské společnosti z dlouholeté letargie, v níž v podstatě už ani nebrala na vědomí nebezpečí plynoucí z napětí mezi Palestinci v Gaze a v Zajordánsku, by mohlo oživit zájem o řešení v podobě dvou států. A to přesto, že by bylo kvůli důsledkům mnohaletého a cíleného izraelského osídlování palestinské půdy nesmírně složité.

Není tedy vyloučeno, že se zrodí podmínky, za kterých by konference navržená evropskými lídry mohla mít smysl. Nutností by samozřejmě byla účast klíčových hráčů, tedy Izraele, zástupců umírněných palestinských organizací, klíčových arabských zemí, a především také Spojených států. Evropa může být v tuto chvíli Izraelcům či Palestincům z mocenského hlediska lhostejná, ale právě její rozkročení od rozhodné podpory Izraeli (Česko) až po solidaritu s palestinskými civilisty (Francie, Španělsko) by jí paradoxně dávalo větší šanci na úspěch než třeba jednostranně proizraelským USA. Zajištění takové účasti by ovšem vyžadovalo, aby nejvyšší evropští činitelé předvedli brilantní diplomatické úsilí – a přece jen táhli za jeden provaz.

Karel Barták

Demografická krize: po závanu optimismu nastal volný pád

Po dlouhé době se porodnost v naší zemi dostala na přední stránky médií. A bohužel nejde o pozitivní zprávy. V roce 2022 se totiž rekordně propadla a letos zatím v tomto volném pádu pokračuje. Přitom v roce 2021 byla spolu s francouzskou na špičce evropského žebříčku. Stárnoucí populace a nedostatek ekonomicky aktivních obyvatel působí Česku už nějaký čas velké problémy, teď se vše ještě zhorší. Co se tedy vlastně stalo a jak jsou na tom nám blízké státy?

Mírně optimistický tón, který zazníval v *Demokratickém středu* (2/2022) v článku *Baby boom jako důsledek pandemie*, je pryč. Stoupající trend se v porodnosti nejen neudržel, ale nabral podle Českého statistického úřadu velmi rychle opačný směr. Zatímco se v roce 2021 u nás narodilo 111 793 dětí, loni jich bylo již jen 101 299, tedy prakticky o desetinu méně. V prvním pololetí 2023 propad po-

kračoval, meziročně klesla porodnost o téměř šest tisíc dětí. Naštěstí alespoň úmrtnost se vrací téměř na úroveň před pandemií nemoci covid-19, čímž z velké části kopírujeme okolní země. Přesto u nás minulý rok zemřelo o 19 000 více lidí, než se jich narodilo (v pandemickém roce 2021 to bylo o 28 000 více). Podobný pokles porodnosti zažilo Česko naposledy v první půlce 90. let 20. století

a byl důsledkem radikální změny způsobu života české populace. Tehdy se začal dynamicky zvyšovat věk, ve kterém měly matky první dítě, a mizel normalizační ideál brzkého založení rodiny. Mezi roky 1990 a 1996 se porodnost propadla z asi 130 000 dětí na cca 90 000, přičemž fertilita (úhrnná plodnost) klesla z 1,89 dítěte na ženu na 1,19.

Fertilita je zjednodušeně řečeno průměrný počet dětí na jednu ženu ve věku 15–49 let. Jde o vhodný ukazatel pro pochopení toho, co se s populací děje, protože pouze uvádění počtu narozených je pro analýzu nepřesné kvůli závislosti na často proměnlivém množství potenciálních rodičů. O životaschopnosti populace a trendech nám tedy více řekne právě fertilita, u níže se udává, že pro dlouhodobé udržení počtu obyvatelstva je třeba 2,1 dítěte na ženu.

V roce 2021 byla česká úhrnná plodnost nejvyšší za posledních třicet let, když dosáhla 1,83 potomka na ženu. Již o rok později to ale bylo jenom 1,64 dítěte a čeká se další pokles. Takto radikální propad porodnosti, který nezachránily ani Ukrajinky rodící u nás, tentokrát nešel pozornosti českých médií. Z počátku se diskutovalo i o možnosti vlivu očkování proti covidu-19 během roku 2021, čemuž nahrával hlavně náhlý zlom v počtu narozených na počátku roku 2022. Postupně však do popředí vystupují jiné důvody – životní nejistota kvůli hospodářským potížím, horšící se mezinárodní situaci a podobně.

Nebezpečná spirála

Méně se už skloňuje jiný problém, který zesílil během přechodu Čechů do digitálního světa v časech pandemie. Nastupující generace mění vlivem technologií svůj životní styl. Je v něm méně místa pro sex, ale také méně místa pro pití alkoholu, a naopak více prostoru pro jiné závislosti,

kteří odvádějí jedince od druhých. Hlavně na digitálním světě a prášcích na duševní poruchy, jež se stávají novou pandemií.

Když si přidáme s tím spojenou zvýšenou lenost, která se projevuje i poklesem sportovní aktivity, a vliv radikálních ekologických světonázorů, podle nichž je rodit děti nezodpovědné vůči přírodě, máme před sebou nebezpečnou demografickou spirálu. Úbytek ekonomicky aktivních obyvatel a nárůst neaktivních znamená čím dál vyšší výdaje na sociální oblast a větší podvázání hospodářského vývoje, přičemž i imigrací z kulturně bližších oblastí si pouze kupujeme čas. Ostatně též zahraniční pracovníci zestárnou a například Ukrajinci mají ještě výrazně menší porodnost než my.

Zatímco média se dané problematice alespoň trochu věnovala, od české vlády přišla výraznější reakce až v posledních měsících. Pod vlivem KDU-ČSL, pro niž je nízká porodnost jedním z hlavních témat, ale také Pirátů, došlo ke zvýšení rodičovského příspěvku ze 300 000 na 350 000 korun pro děti narozené od roku 2024. Navýšená částka má kompenzovat asi polovinu růstu spotřebitelských cen od prvního pandemického roku 2020.

Ve světle plošného krácení rozpočtů jednotlivých ministerstev jde o sympatický krok, který však bude mít jen omezený efekt. To se ostatně ukázalo u mnohem výraznějšího navýšení rodičovského příspěvku v letech 2007 (byl zdvojnásoben) a 2020 (narostl o polovinu), kdy porodnost stoupla jen krátkodobě. Navíc nyní dochází ke zkrácení maximálního období, kdy je možné příspěvek čerpat, ze čtyř na tři roky, což by mohlo pozitivní dopad ještě více omezit.

Vedle toho je výrazným nástrojem ještě daňový odpochet na děti, který však podle některých odborníků k zakládání rodin nemotivuje. Naopak se minulou dekádu poměrně osvědčilo zlepšení prostředí pro pracující matky – zakládání dětských skupin, ochrana na pracovním trhu, flexibilita a částečné úvazky, práce z domova atd. A je to logické, protože narozením potomků běžné rodině výrazně klesne životní úroveň. Když se matka alespoň částečně může brzy vrátit do pracovního procesu, jde o výraznou finanční injekci do rodinného rozpočtu.

Nicméně aby podobné impulsy alespoň trochu přispěly ke zvýšení porodnosti, musejí být výrazné. Navíc je nezbytné aktivně vystupovat proti zmíněným trendům v proměně životního stylu, které často dělají ze založení rodiny něco zbytečného až nezodpovědného. V kontextu toho, že v Africe a velké části Asie je porodnost násobně vyšší a klesá jen velmi pomalu, přičemž někde dokonce stoupá, jsou tyto argumenty ve vymírající Evropě naprosto směšné.

Nejsme v tom sami

Právě kontext je pro pochopení našich problémů mimořádně důležitý, podívejme se proto na situaci v ostatních státech střední Evropy. Nám nejbližší Slovensko zažívalo vrchol porodnosti v roce 2021, kdy přišlo na svět asi 56,5 tisíce dětí. To sice bylo méně než v jiné roky, ale při ubývající

Evropské státy podle úhrnné plodnosti

Pořadí	Země	2021	2022
1.	Bulharsko	1,58	1,78
2.	Černá Hora	1,76	1,77
3.	Francie	1,80	1,76
4.	Rumunsko	1,81	1,71
5.	Irsko	1,71	1,70
Středoevropské země			
	Česko	1,83	1,64
	Slovensko	1,64	1,57
	Maďarsko	1,59	1,52
	Německo	1,58	1,46
	Rakousko	1,48	1,41
	Polsko	1,32	1,26

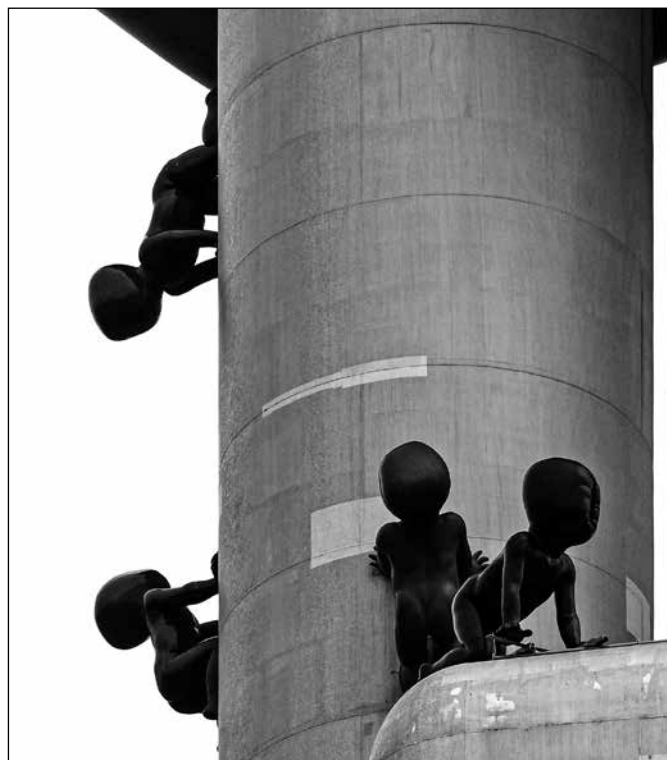
Hodnoty uvádějí počet dětí na jednu ženu ve věku 15–49 let. Zdroj: Eurostat; statistické kanceláře vybraných států.

cím počtu potenciálních matek vykazala země fertilitu na úrovni 1,64 dítěte. Jednalo se o nejlepší výsledek od roku 1994, kdy Slovensko s mírným zpožděním zasáhl stejný převrat v životním stylu mladé generace jako u nás. V roce 2022 se už však narodilo jen 52,7 tisíce dětí při fertilitě 1,57 dítěte na ženu. V letošním prvním pololetí v meziročním srovnání přišlo na svět o dalších téměř 3000 dětí méně. Tamní situace tedy není o moc lepší než u v Česku. Uvidíme, jak na ni zareaguje nová vláda Roberta Fica (Směr-SD).

Podstatně hůře je na tom Polsko, které mělo nejvyšší úhrnnou plodnost v roce 2017, a to pouhých 1,45 dítěte na ženu, přičemž od té doby klesla až na loňskou hodnotu 1,26 a sešup pokračuje i letos. Tato čísla jsou už opravdu alarmující, jen minulý rok se v zemi s necelými 38 miliony obyvatel narodilo o 143 000 lidí méně, než jich zemřelo, a s každým dalším rokem se to bude zhoršovat.

Vládní program 500+ (500 zlotých měsíčně na každé dítě) byl sice oblíbený, ale ve skutečnosti měl jen krátkodobý dopad. Strana Právo a spravedlnost (PiS) sice před nedávnými parlamentními volbami schválila navýšení dávky na 800 zlotých (zhruba 4400 korun), ale zdá se, že na nápravu neblahého trendu to stačit nebude. Polské potíže jsou zřejmě hlubší. Vzhledem k velkému počtu uprchlíků z Ukrajiny (téměř jeden milion) se palčivost problému na nějakou dobu oddálí, ale brzy to bude pro našeho severního souseda jeden ze stěžejních úkolů.

*Slavná miminka od sochaře Davida Černého na Žižkovské věži.
Foto: Wikimedia Commons/Raimond Spekking.*

Jak porodnost vypadá u průkopníka boje proti demografické krizi, jímž je Maďarsko za vládnutí premiéra Viktora Orbána (Fidesz)? Jeho masivní podpora rodin s dětmi vedla spíše ke stabilizaci problému, který ale nijak nevyřešila. V předcovidovém období se fertilita udržovala na hodnotě 1,49, přebytek mrtvých nad narozenými činil cca 40 000 ročně. V pandemických letech 2020 a 2021 se fertilita zvýšila na 1,56 dítěte na ženu, potažmo na 1,59, ale i v Maďarsku nastal minulý rok pád, i když ne tak prudký. Porodnost se snížila z 93 000 na cca 88 500 (fertilita klesla na 1,52 potomka), což vzhledem k počtu obyvatel znamená, že oproti Česku ubývala poloviční rychlostí. Stejně tempo si doposud zachovává i letos. Maďari tedy našli pouze utišující lék na zmírnění krize, nikoliv na její řešení.

Německo mělo v letech 2015 až 2021, kdy prošlo velkou migrační vlnou, nejvyšší fertilitu od počátku 80. let, přičemž se dvakrát (2016 a 2021) přiblížila hodnotě 1,6 dítěte na ženu. Nicméně v roce 2022 najednou meziročně spadla z 1,58 potomka na 1,46, tedy o osm procent. Zvýrazňuje se tak typický rys německé porodnosti, kterým je velké množství bezdětných žen. Na západě země je nemá každá čtvrtá, což výrazně kontrastuje s velkými rodinami, jež se přistěhovaly z mimoevropských zemí. Trend posiluje i silná odezva některých ekologických hnutí, která považují rození dětí za zátěž pro planetu.

Německo je zvláštní také svou úmrtností, protože ta se během pandemie zvýšila relativně málo, ale prozatím neklesla. Minulý rok se tak v Německu narodilo o takřka 328 000 lidí méně, než jich zemřelo. Populace však přesto vzrostla o milion lidí (na 84 milionů), a to díky silné migraci. Pro srovnání doplníme, že ženy s německým občanstvím měly v roce 2022 úhrnnou plodnost 1,36 dítěte, tedy o devět procent méně než předloni. U žen s jiným občanstvím byla tato hodnota výrazně vyšší, když činila 1,88 potomka, což znamenalo meziroční pokles o šest procent.

Rakousko má v oblasti úmrtnosti od pandemického období velmi podobný vývoj jako Německo, ačkoliv jde řádově o menší převis zemřelých nad narozenými než u sousedů. Minulý rok se tak narodilo v devítimilionové zemi o 10 tisíc lidí méně, než jich zesnulo. Výkyvy v porodnosti jsou pak výrazně menší než ve zbytku střední Evropy. V jinde plodném roce 2021 se fertilita zvýšila z hodnoty 1,44 jen na 1,48, aby spadla v roce 2022 na 1,41. Samotná porodnost se zredukovala z 86 000 dětí na necelých 83 000. Mírnější pokles pokračuje i letos.

Na závěr je nutné dodat, že mezi pandemickým rokem 2021 a rokem následujícím klesla porodnost více či méně ve většině evropských států. Nejhorší je dnes situace ve východní a jižní Evropě, kde se fertilita ve svém negativním trendu dotahuje na některé země východní Asie. Například Španělsko mělo v roce 2022 úhrnnou plodnost pouze 1,16 dítěte na ženu. Česko i zbytek střední Evropy tak jen zapadají do širšího rámce demografické krize Západu i Východu. Krize, kterou budeme pociťovat čím dál více.

Jan Holovský

Maďarsko dnes v Evropské unii dává na všechno cenovku

Viktor Orbán dlouhá léta vystupoval protirusky. Na konci roku 2009, pár měsíců před svým návratem do premiérského křesla, se ale sešel v Moskvě s Vladimírem Putinem. „Nikdo neví, co se přesně na této schůzce stalo, ale Orbán se pak už nikdy na adresu Ruska nevyjadřoval tak kriticky jako dříve,” říká Pavlína Janebová z Asociace pro mezinárodní otázky.

- **Nedávno bylo hitem sociálních sítí video zachycující Viktora Orbána na summitu Evropské unie, kde působil jako kůl v plotě. Opravdu je v Evropské radě osamocený?**

Myslím si, že to tak v současnosti je. Video pocházelo z říjnového summitu, který se konal pár dní poté, co byla zveřejněna fotka, na níž si Orbán třásl rukou s ruským prezidentem Vladimírem Putinem. Psalo se, že byl prvním politikem z EU, který se s ním po 24. únoru 2022 viděl. Není to pravda. Loni se s Putinem setkal rakouský kancléř Karl Nehammer. Důležité je ale to, co na setkání řešili. Zatímco Nehammer se mu prý snažil vysvětlit, že válka proti Ukrajině je špatná, Orbán ho chtěl ujistit o nehybném partnerství mezi Maďarskem a Ruskem. Jednalo o další kapku, která přispěla k tomu, že maďarský premiér není mezi ostatními unijními šéfy vlád populární.

- **Staronový slovenský premiér Robert Fico, který se k pomoci Ukrajině staví stejně zdrženlivě jako Orbán, mu nepomáhá?**

V budoucnu mu teoreticky může pomoci. Mohl by být mezi ostatními premiéry na unijní úrovni tím, kdo bude k Orbánovi nejshovívavější. Navzdory svým některým sporům v minulosti se dnes v řadě věcí ohledně směřování EU shodnou. Na druhou stranu Fico je pragmatik a potřebuje evropské peníze, takže uvidíme, jestli jejich spolupráce přeroste rétorickou rovinu.

- **V minulosti se spekovalo, že by s Orbánem mohla být na stejné vlně italská premiérka Giorgia Meloni. To se zatím neděje.**

Tím, co rozvoj vztahů narušilo, je válka na Ukrajině. Meloni až doposud stojí na straně napadané země, zatímco Orbán udržuje vztahy s Ruskem na nejvyšší úrovni.

Pavlína Janebová je ředitelkou pro výzkum v Asociaci pro mezinárodní otázky (AMO). Zabývá se českou zahraniční a evropskou politikou a vztahy mezi středoevropskými státy. Vystudovala obor Evropská studia na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity.

- **A přišel tím i o přátelství s polskou stranou Právo a spravedlnost (PiS), kterou vede Jarosław Kaczyński.**

Sám asi nečekal, že to bude až tak špatné. Věděl, že PiS a jeho strana Fidesz mají k Rusku rozdílné postoje, ale zřejmě podcenil to, jak dramatická válka na Ukrajině bude a jak dlouho bude trvat. Na druhou stranu, kdyby Právo a spravedlnost zůstalo v Polsku u vlády, na unijní úrovni by s Orbánovým Maďarskem často nacházelo shodu. Třeba pokud jde o otázky právního státu. V příštích letech ale bude zřejmě s ohledem na výsledek nedávných voleb v Polsku vládnout dosavadní opozice.

- **Z čeho vlastně Orbánův vstřícný postoj k Rusku pramení?**

Na to není úplně lehká odpověď. Socialistické vlády, které byly u moci v letech 2002 až 2010, pěstovaly s Ruskem dobré vztahy. Relativně přátelské byly i na osobní úrovni mezi tehdejšími premiéry Ferencem Gyurcsányem a Vladimírem Putinem. Orbán to tenkrát kritizoval. Ale na konci roku 2009, pár měsíců před tím, než se stal znovu premiérem, se sešel v Rusku s Putinem. Nikdo neví, co se přesně na schůzce stalo, ale Orbán se pak už nikdy na adresu Ruska nevyjadřoval tak kriticky jako dříve. Zároveň později došlo k dohodě, že Rusko postaví nové bloky maďarské jaderné elektrárny Paks. Jádro je přitom absolutní základ, na kterém stojí maďarský energetický mix.

- **Jsou vztahy s Ruskem klíčovým bodem takzvané strategické nezávislosti, která je cílem maďarské zahraniční politiky?**

Jsou součástí politiky otevírání se na Východ, která vznikala přibližně v letech 2008 až 2014. Po hospodářské a finanční krizi se lidé blízko Orbána domnívali, že se svět mění a Maďarsko musí držet prst na tepu doby. Tedy neorientovat se jen na Západ, ale udržovat vztahy se všemi důležitými geopolitickými hráči, zejména s Ruskem a Čínou. Takže v aktuální zahraničněpolitické koncepci, kde se klade důraz na to, aby Maďarsko bylo nezávislé a suverénní, je rozvíjení vztahů s Ruskem důležitým bodem. Ačkoliv při otevírání se na Východ hrála hlavní roli ekonomická dimenze, rozvíjení obchodu.

■ Čili hlavně s Čínou.

Ano, úmysl byl mít ekonomiku založenou na čínských investicích a poháněnou ruskými energetickými surovinami.

■ Vyskytovaly se u Orbána v zahraniční politice podobné tendence i během jeho první vlády v letech 1998 až 2002?

Tenkrát měla maďarská vláda poměrně komplikované vztahy se Spojenými státy, ale míra vzájemného antagonismu nebyla tak vysoká, jako je teď. Nicméně během své první vlády byl Orbán ještě protiruský. Tehdy došlo k poměrně zajímavému incidentu, kdy Maďaři odmítli pustit přes své území konvoj takzvané humanitární pomoci z Ruska, který směřoval do Srbska. Následovalo stahování velvyslanců a podobně.

■ O co se jednálo ve sporu s USA?

USA se tehdy prostřednictvím svojí velvyslankyně v Maďarsku kriticky vymezovaly například vůči antisemitistickým postojům, které se objevovaly u Fideszu. Hrál v tom roli i krajně pravicová, otevřeně antisemitská strana MIÉP, která tenkrát byla v parlamentu. Fidesz si nechtěl znepřátelit její voliče, takže se proti ní dostatečně nevymezoval.

■ Lze říci, že Orbán je hlavním tvůrcem současné zahraniční politiky?

Rozhodně jím není ministr zahraničí Péter Szijjártó. Pokud jde o Fidesz a jeho ideologické směřování, Orbán je skutečně hlavní osobou. Má kolem sebe řadu lidí. Aktuálně se hodně mluví o jeho jmenovci Balázsovi Orbánovi, který je politickým ředitelem Orbánovy kanceláře. Určitě nejde mluvit o tom, že by ve Fideszu existovalo nějaké křídlo, jež by Viktora Orbána a jeho politiku ohrožovalo. To, jestli všichni členové Fideszu souhlasí s tím, kam se strana ubírá a jak zemi řídí, je druhá věc. Orbánova strategie je „rozděl a panuj“, což není nic originálního. Každopádně ve Fideszu prý vzájemná důvěra mezi řadovými členy není moc vysoká.

■ Když Viktor Orbán začal v roce

2014 mluvit o iliberální demokracii, co měl přesně na mysli?

Jde o demokracii ne-liberální, demokracii „bez přívlastků“. Demokracií bez liberálních principů se ostatně často vyznačují tzv. hybridní režimy, mezi které se dnes Maďarsko již na základě různých kritérií řadí. Takže s nadsázkou řečeno, Orbán dosáhl svého. V posledních letech Orbán zmiňuje návrat k původní křesťanské demokracii, které se podle něj dnešní západoevropské křesťanskodemokratické strany odcizují. Zdůrazňuje vlastní maďarskou cestu. Maďaři jsou podle něj výjimeční, speciální, a proto jim nemusí vyhovovat koncept liberální demokracie, který převládá v západní Evropě.

■ Jak si vlastně demokracii představuje? Že se konají relativně svobodné volby a jinak si vláda může dělat, co chce?

Zatímco liberální demokracie klade velký důraz na jednotlivce, pro ideologii Fideszu je důležitý důraz na prosperitu maďarské společnosti. Orbán sám sebe vidí jako silného lídra, který má za zemi odpovědnost. A vlastně i za Maďary, kteří žijí za jejími hranicemi. Chce je ochránit před všemi „dekadentními“ vlivy ze Západu. Je samozřejmě otázka, do jaké míry tomu sám věří. Jestli to neříká jen v rámci volební strategie.

■ Nesouvisí jeho odpor vůči Západu i s tím, že ho Evropská unie začala za různé prohřešky týkající se omezování právního státu a nezávislosti médií trestat?

Určitě ano. Nicméně nástroje EU jsou dost bezzubé. Nikdy totiž nepočítala s tím, že by státy, které tak dlouho usilovaly, aby mohly do ní vstoupit, takto sešly z cesty a zároveň by pořád chtěly využívat její benefity. Což Orbán chce. Podle průzkumů i voliči Fideszu jsou z 60 procent proevropská. Samozřejmě hodně záleží na tom, co přesně na EU je pro ně důležité.

■ Lze vysledovat v Orbánově dosaadvním přístupu k EU nějaký zlo- mový okamžik?

Když Evropský parlament v roce 2013 schválil takzvaný Tavares Report,

pojmenovaný podle portugalského europoslance Rui Tavarese, kritizující vývoj v Maďarsku, Orbána to hluboce urazilo. Od té doby se jeho postoj k EU zhoršuje. Má pocit, že mu nemá co mluvit do toho, jak řídí Maďarsko.

Jiná věc je to, co má EU s Orbánem dělat, když se takto evidentně odklání od unijního mainstreamu. Rozhodně není pravda, že by se ostatní státy EU na všem shodly, ale Orbánovo Maďarsko mezi nimi jasně vyčnívá. Jednak má nějaké názory, jednak se je nebojí říct. Maďarští představitelé říkají nahlas řadu věcí, které si někteří politici v jiných členských státech mohou myslet, ale s ohledem na zavedené chování na unijní úrovni je řeší diplomatictěji než Maďaři.

■ Týká se to třeba migrace? Některým evropským státníkům nejspíše vyhovoval jeho tvrdý postoj během uprchlické krize v roce 2015.

Podle mě ano. Třeba spojenectví s Rakouskem bylo tehdy poměrně otevřené. V roce 2015 představoval plot mezi Maďarskem a Srbskem velký problém, dnes však vidíme, že se unijní mainstream někam posunul. Ploty už tolik nevadí. Čímž pochopitelně nechci říct, že Orbán měl pravdu.

■ V roce 2015 se v Evropské unii objevil další problémový hráč, který v oblasti justice a médií dělal podobné kroky jako Orbán. A sice Polsko za vlády strany Právo a spravedlnost. Instituce EU na tamní dění zareagovaly podstatně dříve než v případě Maďarska.

Protože už byly po zkušenosti s Maďarskem lépe připravené. Vývoj v Polsku a Maďarsku vedl k poznání, že se nemusíme všichni posouvat k čím dál lepší liberální demokracii. A Unie neví, jak s tím má naložit. V posledních letech se ukazuje, že nástroj, který má jakousi šanci na úspěch, je zablokování části unijních peněz. Prostředky z fondů jsou pro čisté příjemce z unijního rozpočtu důležité. Tedy i pro Polsko a Maďarsko. Zároveň se však nedá říct, že by si jejich blokováním EU získávala srdce občanů potrestaných zemí. Jejich lídři naopak můžou ukázat

na ni prstem a říct: „Podívejte se, vy jste si tady demokraticky zvolili své lídry a EU vás za to trestá, bere vám peníze.“

■ Co si Orbán slibuje od červnových evropských voleb?

Doufá, že posílí pravicové, konzervativní subjekty, které jsou Fideszu blízké, a že se mu tak zvýší manévrovací pole v EU. Poté, co se Fidesz rozešel s Evropskou lidovou stranou (EPP), není v žádné frakci. Chtěl by se údajně přidat k Evropským konzervativcům a reformistům (ECR), kde je mimo jiné česká ODS nebo polské PiS. Nicméně válka na Ukrajině znamená pro mnoho subjektů v EU důležité téma a Orbánovo chování směrem k Rusku je pro řadu politických stran nepřijatelné.

■ Z čeho vlastně Orbánova reakce na ruskou agresi pramení? Z jeho snahy dobře vycházet s Ruskem, nebo hrají větší roli napjaté vztahy s Ukrajinou kvůli postavení maďarské menšiny v Zakarpátí?

Tato témata jsou oddělená. Problematické vztahy s Ukrajinou by existovaly, i kdyby na ni Rusko nezaútočilo. Začalo to někdy v roce 2017, kdy Ukrajina přijala jazykové zákony, které podle Budapešti omezují možnosti etnických Maďarů učit se ve školách ve svém rodném jazyce. Zatímco Orbánovy dobré vztahy s Ruskem jsou důsledkem úsilí o maďarskou nezávislost jak na Západu, tak na Východě. Špatný vztah s Ukrajinou není tímto podmíněn.

■ Jak moc je v současnosti pro Orbána důležitá Visegrádská skupina?

V minulosti byla pro něj důležitá hodně. Považoval ji za jednu z primárních platform pro svou zahraniční politiku. Teď vidí, zejména po ruské invazi na Ukrajinu, že vztahy ve visegrádské čtyřce velmi ochladly. Navzdory tomu, že spolupráce stále existuje, tak například na české straně na vysoké úrovni teď po ní není moc poptávka. Ačkoliv by Orbán chtěl, aby se Visegrádská skupina obnovila ve své „slávě“ z let 2015 až 2016, asi chápe –

zejména v souvislosti se změnami po polských volbách – že to není úplně na pořadu dne. Budování vazeb mezi Maďarskem a Slovenskem asi očekávat můžeme. Zároveň vidíme, že Orbán směřuje své zahraničněpolitické úsilí k Srbsku, navazuje vztahy s tamním prezidentem Aleksandarem Vučićem a také s bosenskosrbským prezidentem Miloradem Dodikem.

■ Mohou mu kontakty s těmito předsádky ze dvou zemí mimo EU pomoci vylepšit jeho zahraničněpolitickou pozici?

To určitě ne, protože jde o dost problematické lídry. Narážíme zase na Orbánovu izolaci na úrovni šéfů unijních vlád, kde nemá moc kamarádů. Jeho přátelé pocházejí z jiných politických stran, které ale nejsou u moci. Například český expremiér Andrej Babiš (ANO) označuje Orbána za svého „kámoše“. Ten má v Česku blízko i k SPD.

■ Tím se dostáváme k česko-maďarským vztahům. Má vlastně naše současná vládní garnitura s Orbánovým Maďarskem nějaký výrazný společný zájem?

Asi můžeme zmínit jadernou energetiku. Oba státy také patří mezi čisté příjemce z unijního rozpočtu, v minulosti náležely do skupiny Přátelé koheze. Ale Maďarsko se svým chováním výrazně vzdaluje všem členským státům Evropské unie, protože – jak mi řekl jeden maďarský expert – nejpozději od roku 2022 dává cenovku na úplně všechno, co v EU dělá. Když podniká nějaké kroky, vždycky za to něco chce. Čili maďarský způsob chování a ten český jsou v tomto od sebe velmi daleko.

■ Má Orbán vůbec nějakou účinnou strategii, jak se ze současné izolace v Evropské radě dostat?

Bude hodně záležet na tom, jak se bude vyvíjet válka na Ukrajině. V posledních týdnech bohužel vidíme, že zájem o ni u evropské veřejnosti klesá. Kdyby to pokračovalo, mohl by se Orbán stát pro unijní lídry přijatelnějším partnerem, protože by toto téma nehrálo u voličů už takovou roli. Ale v této situaci ještě nejsme.

Zároveň je ale třeba vzít v potaz, že Orbán je v Maďarsku v neohrožitelné pozici. Takže nemusí řešit to, čím se musí zabývat většina demokraticky zvolených politiků. Tedy že jsou neustále ohrožováni svými soupeři ve volbách. Podpora Fideszu se pořád pohybuje okolo 45 procent. Co Orbán řešit musí, jsou unijní fondy. Můžeme tedy očekávat, že v budoucnu bude podmiňovat maďarský souhlas při hlasováních, u nichž se vyžaduje jednomyslnost, uvolněním zablokovaných peněz z Unie.

■ Je možné, že zabrání rozšíření EU o Ukrajinu?

Soudě podle jeho chování v posledních letech můžeme očekávat, že otázka práv maďarské menšiny na Ukrajině bude hrát velkou roli při schvalování jednotlivých fází přístupového procesu. Vidíme, že se nebojí dělat věci, které nedávají moc smysl, například blokovat vstup Švédska do NATO. Ve finále to samozřejmě schválí, ale zatím si Orbán užívá roli člověka, ke kterému směřují oči všech spojenců.

Hodně odborníků říká, že v maďarské zahraniční politice není žádná velká strategie. Jde o přežití režimu a získání co nejvíce peněz pro Orbána a jeho okolí. Část společnosti navázaná na vládní tábor je v Maďarsku již docela velká.

■ S Orbánem to bude ještě na dlouho.

V podstatě si neumím představit, co by se muselo stát, aby se něco v dohledné době změnilo. Protože Maďarsko má jednokomorový parlament, takže tam není žádný Senát, který by mohl vládní politiku korigovat. Prezidentka Katalin Novák je zvolena nepřímo parlamentem, ve kterém má Fidesz společně s křesťanskými demokraty ústavní většinu. Prezidentka dělá, co Orbán řekne. Opoziční strany to mají v současném Maďarsku těžké. Navíc nejsou schopny přijít s nějakou vizí, kterou by voličům nabídly. A to navzdory tomu, v jakém stavu jsou například zdravotnictví a školství.

Tomáš Fošum

Kočovníci se stanou inženýry

Historická reportáž o československé komuně Interhelpo, jež se rozhodla žít v sovětské Střední Asii, kromě pozapomenuté kapitoly z naší historie představuje i trochu jiný než idylický obraz meziválečné masarykovské republiky. Knihu Utopie v Leninově zahradě od slovenského novináře Lukáše Onderčanina vydalo letos v českém překladu nakladatelství Absynt.

Před sto lety vzniklo v Žilině dělnické družstvo Interhelpo, jehož cílem bylo odjet budovat socialismus do Kyrgyzstánu. Někdo se možná po přečtení předchozí věty ironicky usměje, hned v úvodu je proto nutné říci, že jeden z velkých plusů knihy *Utopie v Leninově zahradě* představuje snaha popsat konkrétní lidské osudy a motivace. Je totiž velmi jednoduché dívat se z dnešního pohledu na interhelpovce jako na naivní snílky. Těmi ale rozhodně nebyli.

Dvacátá léta minulého století nebyla, a to zejména na Slovensku, jednoduchá. Dnes nám často zakrývá „výhled“ nostalgický vztah k první republice, podpořený nepředstavitelnými zvěrstvy toho, co následovalo po ní. Přesto i dvacátá a třicátá léta měla své tragické příběhy, jejichž společným jmenovatelem byla nezaměstnanost.

Daleké cesty za obživou, především do Spojených států, byly běžným scénářem už od 19. století. A mnohdy ten americký sen nekončil šťastně. To byl i případ rodičů prvního tajemníka KSČ z období pražského jara 1968 Alexandra Dubčeka, kteří si svojí deziluzí prošli v Chicagu. Zkusit tedy štěstí v zemi, jež dělníky postavila na první místo, rozhodně nevypadalo jako špatný nápad. Zejména pokud by se družstevníci z Interhelpa dostali na místo, kam měli namířeno, do úrodnější části Kyrgyzstánu. Nakonec ale zůstali u Biškeku, protože dál nevedla železnice.

Případ rodiny Dubčkových nebyl ojedinělý, častěji by se ovšem mezi členy Interhelpa našli tací, kteří před svým odjezdem nikdy nenavštívili ani sousední město. O to větší byla jejich odvaha vyrazit na cestu. V tehdejší době stejně nešlo ověřit informace, které šířil Rudolf Mareček, klíčová postava celého podniku. Ten první světovou válku strávil v Rusku a do Československa přijel s úkolem agitovat mezi dělníky, kteří měli pomoci modernizovat odlehlejší části Sovětského svazu. A přinést tak potřebné know-how a technologie.

První žárovka v Kyrgyzstánu

Moskva nadiktovala Marečkovi jasné požadavky: „Družstvo se muselo zavázat, že vlastními silami a prostředky postaví dřevozpracující kombinát, strojírnou a slévárnu, koželužnu, cihelnu s výrobnou břidlice, válcový mlýn, textilku na vlnu s přádelnou, obuvnické a krejčovské dílny.“ Kyrgyzové v té době žili tradičním kočovným způsobem, v jurtách. Traktory nebo jiné stroje viděli poprvé u československých osadníků. Tyto vynálezy ovšem pokládali spíše za své nepřátele narušující například rukodělné řemeslo, především tkaní koberců.

Marečkova role je dodnes nejasná. Byl spíše idealistou, nebo sovětským agentem? Jezdil se svými „cestopisnými přednáškami“ po vesnicích, ale k samotné nové komuně v kyrgyzské stepi už se nepřipojil. Sešli se v ní Slováci a Češi, ale též Maďari, Němci i Rusíni, snad všechny národnosti meziválečného Československa. Kromě budování socialismu je spojovala také víra v nový mezinárodní jazyk – esperanto. Jakousi velmi svéráznou směsicí jeho variant doplněnou slovy jednotlivých jazyků se nakonec družstevníci dorozumívali.

První měsíce byly bohužel poměrně tragické a někteří z interhelpovců se rozhodli vrátit domů. Původní záměr totiž nepočítal s tím, že přijedou celé rodiny. Zejména malé děti v jiném klimatu, nedostatečných hygienických podmínkách, a především v souvislosti se znečištěnou vodou trpěly různými nemocemi a řada z nich zemřela. Zpočátku totiž chyběl i lékař.

Postupně družstevníci stavěli zděné budovy, první továrny – byť je v roce 1926 stihla další tragédie, vyhořely všechny dílny. Skutečně pak do Kyrgyzstánu přiváželi výrobky moderní doby, například první žárovku. Řada továren vybudovaná Interhelpem fungovala další desítky let. Do jejich řad se připojovali spíše místní Rusové než domácí Kyrgyzové, pro něž stále svobodný život kočovníků v jurtách představoval větší hodnotu než dřina v průmyslu.

Cílem sovětského státu ale nebylo vypěstovat si nezávislou komunu zahraničních družstevníků. Proto mezi novými ruskými pracovníky byli i ti, kteří na ně měli dohlížet. Oficiálním jazykem byla vyhlášena ruština. Od třicátých let se začala situace vyostřovat, v roce 1943 bylo družstvo zlikvidováno a přejato sovětským státem. Někteří členové Interhelpa skončili ve vyšetřovnách NKVD, na popravišti, v gulagu nebo neznámo kde. Dubčekovi patřili mezi ty, jimž se povedlo odjet zpátky do Československa. Části lidí se podařilo odejít s 1. československým armádním sborem, takzvanou Svobodovou armádou. Pouze menší část zůstala na místě a splýnula s novými sovětskými členy družstva.

Intergelpo? Něznaju

Když Lukáš Onderčanin v roce 2019 přijel do Biškeku, někdejšího Frunze, fyzické stopy Interhelpa byly stále nepřehlédnutelné. Staly se ale už natolik součástí města, že se málokdo zamýšlí nad tím, proč se oblíbený park jmenuje podle Julia Fučíka. Nebo co znamená název ulice

Interhelpo. Dodnes stojí jak původní bytovky družstevníků, byť upravené podle představ svých majitelů, tak řada významných městských budov – nemocnice, banka nebo sídla vlády jsou dílem interhelpovců. Většina dnešních obyvatel však o nějaké československé komuně a jejich zásluhách o rozvoj města nic neví.

Výjimkou je stále se zmenšující skupina pamětníků, jejichž předci odjeli družstvo budovat. Náleželi mezi ně i Go-

li i jeho bratři, pro které to byla možnost dostat se „domů“. Zúčastnili se nejtěžších bojů v Dukelském průsmyku. Anton padl, ale Vladimír s Josefem se do Československa dostali. Rodná vesnice však ležela v troskách a do toho obdrželi dopis od sestry, že otec umírá. Bratři se rozhodovali, kdo z nich se do Kyrgyzstánu vrátí. Nakonec přijeli oba. Stejně ale nepřestali snít o „návratu“ a část rodiny se pro něj nakonec rozhodla.

Čtvrtý a poslední transport z Československa do Kyrgyzstánu na stanici v Podvoločisku v březnu 1932.

Zdroj: archiv Lukáše Onderčanina

lianovi. Otec Alexandr patřil k prvním nadšencům, kteří se rozhodli prodat svůj majetek. S manželkou a čtyřmi syny se vydal do neznáma. Československé úřady ho odrazovaly, musel písemně stvrdit, že nebude požadovat úhradu nákladů na případnou repatriaci. Po náročných letech v družstvu, kde vyrostli všichni synové a narodila se dcera Mária, přišlo období čistek. Máriiným bratrům bylo mezi sedmnácti a sedmadvaceti. Snem se stalo Československo, Sovětský svaz už pro cizince nepředstavoval ráj, byli podezřelými.

Z nejasných důvodů se nejmladší syn Vladimír Golian ocitl v pracovním táboře. Rodina žila ve strachu. Za války se mu podařilo připojit ke Svobodově armádě, kde skonči-

Mária Golianová zůstala, zemřela v roce 2020 v původním interhelpovském bytě. V jejích výpovědích, jež Lukáš Onderčanin zaznamenal, se mísí trpkost s hrdostí – její rodiče přece patřili k těm, kteří tu „z ničeho“ vybudovali město. Jejich práci, která se nesetkala s vděkem a posloužila především sovětským komunistům, však málokdo hodnotí jako hrdinskou.

Také Onderčaninova kniha, popisující příběhy lidí s neuvěřitelně silnou vůlí, končí spíše povzdechem: „Dnes se v Biškeku o Interhelpu mluví stále méně. Je možné, že za pár let ho budou připomínat už jen rozpadající se domy, opuštěné továrny a pamětní tabule.“

Lucie Zakopalová

Lukáš Onderčanin: *Utopie v Leninově zahradě: Československá komuna Interhelpo*. Absynt, 2023.

Hranice vystihla ducha doby. Vede k zamyšlení, nevyhýbá se ale aktivismu

Film Hranice od slavné polské režisérky Agnieszky Holland budil velké vášně už před světovou premiérou na benátském festivalu, z něhož si letos v září odvezl Cenu poroty. Polský ministr spravedlnosti Zbigniew Ziobro ho ve svém tweetu označil za nacistickou propagandu. A když se tři týdny před vyhlášenými říjnovými parlamentními volbami dostal snímek o migrantské situaci na hranicích s Běloruskem do polských kin, objevil se slogan „jenom svině sedí v kině“. Odkazoval na heslo polských odbojářů odrazující občany od sledování nacistické propagandy. Nechutné a nevkusné útoky příliš nezabraly, naopak. Film vidělo během pár týdnů úctyhodných 700 000 diváků.

Přepjaté reakce se daly v Polsku čekat. Bylo totiž od počátku jasné, že *Hranice* bude ve své domovině municí v kulturní válce. Agnieszka Holland si ve snímku ani v rozhovorech pro média nebere moc servítky a nenechává na politice strany Právo a spravedlnost (PiS), jež v posledních osmi letech v zemi vládla, nit suchou. Režisérka se netajila ambicí vyvážit svým pohledem mediální masáž od vládního tábora a s ním spřízněných novinářů týkající se dění na hranici s Běloruskem. Tam od roku 2021 za spolupráce Lukašenkova režimu míří migranti z mimoevropských států.

Na druhou stranu se mrazivá freska o lidech, kteří v Bělověžském pralese bojují v kleštích mezi běloruskými a polskými pohraničníky často o holý život, pokouší o univerzálnější výpověď. Přináší obrázek o stavu Evropy v bodě zlomu a do seriózní debaty o migraci přináší perspektivu těch nejzranitelnějších.

A režisérka od prvních minut prokazuje, že je fenomenná vypravěčkou. Obzvlášť expozice snímku diváky vtáh-

ne do osudů postav a zároveň představí kafkovskou geopolitickou realitu hybridní války, kterou proti Polákům rozjel běloruský diktátor Alexandr Lukašenko. Na počátku se v letadle do Minsku seznamujeme se šestičlennou syrskou rodinou, jež se chce přes Polsko dostat k příbuzným do Švédska. V převaděčském autě k hranicím se k nim připojí afghánská překladatelka Leila. Když je pašeráci dovedou k ostnatému drátu a naši skupince se ho podaří překonat, zdá se být všechno zalité sluncem. Jenže po několika peripetiích je odchyť polští pohraničníci a odlífuji je zpátky rovnou do spárů běloruských strážců hranic, kteří nemají problém s tím zoufalé lidi bít a okrádat.

A to je jen dvacetiminutová expozice jednoho ze tří segmentů filmu – toho, který vypráví příběh očima samotných migrantů. To, co následuje, připomíná atmosférou spíš bezútěšné drama ze druhé světové války, což je mimochodem žánr, na který je Agnieszka Holland největší expertkou.

Druhým segmentem snímku je příběh mladého pohraničníka Jana. Na rozdíl od sugestivní sondy do často tragických anabází migrantů poznamenává jeho story jistá schematičnost. Jan čeká se svou partnerkou dítě a rekon-

struuje dům kousek od zakázané zóny, kterou polské orgány vytyčily kolem východní zelené hranice. Nastávající otec je konfrontován se situacemi, kdy vidí trpět děti i těhotné ženy. Těžko to zpracovává a v klíčové situaci v něm převládá lidskost nad služební povinností.

Poslední segment snímku přibližuje činnost aktivistů. Skupina *Hranice* operuje v pohraničních lesích jako lidskoprávní guerilla a nabízí migrantům základní zdravotní a právní pomoc. Sledujeme příběh ovdovělé psycholožky Julie, jež se kousek od svého domu stane svědkem smrti, které nedokáže zabránit. Pod vlivem této zkušenosti se zapojí do pololegálních akcí o generaci mladších idealistů.

Agnieszka Holland na berlínském filmovém festivalu v roce 2017.
Foto: Wikimedia Commons/Martin Kraft

Kaleidoskopicky pojaté vyprávění se ve druhé půlce možná trochu dramaturgicky rozpadá. Některé postavy mizí na dlouho z děje a objevují se nové, ale tohle si scénaristická trojice v čele s režisérkou obhájí s poukazem na autentičnost. Dvě a půl hodiny v kině uplynou jako voda. Jedná se o druh filmového zdrcujícího zážitku, po němž i ne jeden cynický divák odchází v zamyšlení a beze slov. Nicméně zároveň je to typ prožitku, u kterého, když se v hlavě rozleží, může leckomu začít trochu vadit míra režisérčiny aktivistické předpojatosti.

Kromě Jana, jenž ve filmu prochází morálním vývojem, jsou postavy polských obyvatel ve filmu obecně rozděleny na buď soucitné a pomáhající, nebo na sobecké a prospěchářské. Možná by filmu prospěla i perspektiva někoho, kdo nezapadá do černobílých škatulek.

A dvojznačně vyznívá i epilog snímku, který ukazuje otevřené hranice pro statisíce Ukrajinců prchajících před válkou. „Jak to, že život migrantů z různých částí světa má různou váhu a ochranu?“ ptá se svým filmem režisérka. Jenže ve světle současných protizápadních a antisemitických nálad v evropských imigračních komunitách nezní nerozumně ani princip, že by každá vláda měla mít právo si určit, z kterých zemí chce přijímat migranty.

Je jasné, že Agnieszka Holland vystihla tímhle snímkem zeitgeist. *Hranice* se v její bohaté kariéře zařadí mezi nejlepší a vlastně i nejprovokativnější díla. Je to jeden z těch filmů, který se určitě vyplatí vidět v kině na velkém plátně. A pak o něm můžete s přáteli dlouho debatovat.

Jan Gregor

Báječní ztroskotanci ze slovenské periferie

Žánr komiksů a grafických románů není mezi autory slovenské literatury nějak zvlášť oblíbenou formou. Většina této specifické literární produkce se tak dostává k čtenářům prostřednictvím překladové tvorby. Snad právě proto na tomto poli vyniká tvořivé úsilí slovenského dramaturga a spisovatele Daniela Majlinga. Jeho zatím poslední kniha nás zavede na venkov. A nechybějí u toho ani Jon Bon Jovi a Natalie Portman.

Českým čtenářům komiksového žánru není potřeba jeho jméno dvakrát představovat. Z důvodu nízké poptávky po originálních slovenských komiksech našel Daniel Majling zpočátku lepší podmínky pro svůj debut právě na českém knižním trhu. Z příběhů, které původně uveřejňoval jenom na internetu, tak vznikl v češtině vydaný komiks *Rudo* (Labyrint, 2014). Jeho čtenářský úspěch však autorovi otevřel dveře též do slovenské literatury a *Rudo*, stejně jako komiksový příběh *Zóna* či povídkový soubor *Ruzká klazika*, se zařadil mezi přední tituly mladého, ale stále populárnějšího slovenského vydavatelství Brak.

Posledním komiksovým počinem Daniela Majlinga je přednedávnm vydaná kniha s názvem *Gemer*. Jak autor uvádí na její obálce, jde o grafický román naplánovaný jako trilogie. Tento ambiciózní autorský projekt tak přirozeně zvětšuje čtenářské očekávání, ale prozatím si musíme vystačit s jeho první částí.

Pro českého čtenáře, který se tolik neorientuje v geografickém členění Slovenska, může působit název *Gemer* poněkud záhadně, avšak skutečnost, že Majling pojmenoval svůj nový komiks právě takto, vůbec nepřekvapuje. Sám autor totiž pochází z Revúce, jednoho z větších městeček regionu Gemer. Současně svou fascinaci prostorem této periferní oblasti středního Slovenska uplatnil už ve svém předchozím komiksu *Zóna*. Zatímco v něm se však lokality slovenského Gemeru ve vypuklém kontrastu střídají s londýnskými epizodami, v románu *Gemer* zůstáváme uvězněni někde mezi slovenskými městečky Plešivec a Tornaľa.

Majlingův grafický román tak zjevným ironickým gestem narušuje žánrový stereotyp přítomný v komiksu západního typu, kde hrdinové svá dobrodružství prožívají v centrálních velkoměstech amerického byznysu a záporáky příběhů tvoří zkorumpovaní podnikatelé. Zároveň, na opačném pólu spektra postav, představuje americký komiks zidealizované hrdiny, kteří sice mají jisté problémy pramenící z jejich osobní minulosti, ale jejich životní osud se výrazně mění poté, co objeví své výjimečné schopnosti. Také díky nim se pak stávají nositeli mnohých ctností a ochránci slabých a utlačovaných, zkrátka reprezentanty dobra.

Majling v *Gemeru* naopak přináší jenom to, co mu nabízí tvrdá realita slovenského venkova. Právě proto lze vidět v realistickém prostředí tamní periferie příčinu, proč se hrdiny knihy stávají profesní zkrachovanci a často směšné komické postavičky lokálních outsiderů, kteří se nesnaží porazit zlomyslného nepřítele, ale pouze přežít další den ve svých žalostných životech.

Souboj pacientů

Zápletkou příběhu, který tvoří prostor pro zobrazení těchto tragikomických figurek, se stává záhadné zmizení chlapce v podzemní rouře na neznámém pozemku obce Plešivec. Na místo případu dorazí policie, která přirozeně spouští záchrannou akci. Jak se však ukáže, díra, do níž chlapec údajně spadl, je příliš úzká, a proto se záchranář Dávid rozhodne zavolat svému bratranci Zsoltymu. Ten, narozen

jakožto trpaslík s poruchou růstového hormonu, v románu stereotypně naplňuje roli společenského outsidera.

Tragikomicky pak vyznívá Zsoltyho postoj, že záchranou chlapce dostane jeho život alespoň nějaký smysl. Naneštěstí poté, co ho záchranáři spustí do jámy, Zsolty zjišťuje, že se v ní žádné dítě nenachází, a navíc on sám pod zemí uvízne. Původní záchrana se tak mění na trapné fiasko, do kterého jsou kromě policajtů zapojeni i novinář Oskar, několik místních psychologů, starosta, a překvapivě též americký zpěvák Jon Bon Jovi. Majling tak při výstavbě zápletky produktivně využívá postupy detektivního žánru, výrazně ho však ozvláštňuje prvky grotesknosti a absurdity v motivaci konání jednotlivých postav.

Pro ilustraci snad postačí zmínka o některých z nich. Na policejní stanici se setkáváme s postavou policisty Antona, který sympatizuje s fašismem a rád by svět zbavil „trpaslíků“ a anorektiček. Komika taktéž vyplývá z konfrontace dvou psychologů, přičemž oba tvrdí, že ten druhý je jeho pacientem. Ředitel psychiatrie v Plešivci zase trpí na retrográdní amnézii, a tak přestože byl svého místa oficiálně zbaven, neustále na tento fakt zapomíná a v pozici šéfa kliniky nadále zůstává.

Mezi místní zkrachovance nepochybně patří i patolog Roman. Tomu zlomila srdce herečka Natalie Portman a kromě toho tvrdí, že v otázce sexappealu je kvůli své profesi „na jedné lodi s revízory, deratizéry a televizními producenty“ (s. 66). Při snaze o navázání intimity se setkává též s Annou, která je nešťastná po rozchodu se záchranářem Dávidem. Jejich vztah je základem milostné linky románu, ta však nestojí v jeho centru, ale odkrývá se jen tak jakoby mimochodem prostřednictvím vzpomínek svých aktérů. Zatímco je však vztah Dávida a Anny reálný, v kontrastně bizarních fantazijních představách Tünde, asistentky starosty Plešivce, se odehrává love story s Jonem Bon Jovim.

V rychlém tempu se tak v románu střídají realistické epizody s momenty grotesknosti a absurdity, jejichž humor se místy dostává za hranici politické korektnosti. Bizarní situace doplňují trefné humorné pointy v promluvě postav. Jako pars pro toto lze uvést následující zvolání jednoho z údajných psychologů: „To, že je niekto úplný blázon, mu nebráni vyštudovať filozofickú fakultu!“ (s. 121)

Prudce ironizující a invenčně důvtipný způsob vyprávění snad dosahuje svého vrcholu ve chvíli rozhodnutí asistentky Tünde ukončit domnělý vztah s Bon Jovim kvůli neko-
nečné lásce k rodné hroudě: „I love my job just because

I can meet those wonderful people of Plešivec there.“ (s. 147)

Přemoudřelý Luther

Současně však Majling neupouští ani od racionality jistých argumentů v mentálním světě svých postav. Střízli-

vý a společensky kritický hlas tak nacházíme v postavě novináře Oskara, jenž se snaží analyticky postihnout zaostalost gemerské oblasti. Při rozhovoru s Annou, která rezignovaně přiznává, že jí v Plešivci chybí kultura, Oskar vynáší o Gemeru jednoznačný soud: „Vieš, myslím si, že tunajšie problémy spôsobuje aj to, že miestni celý život nevyťahli odtiaľto päty.“ (s. 194)

Novinářovy kritické postoje se snaží ještě konfrontovat přemoudřelý opilec a bývalý kněz Luther, avšak i u něj, jako nakonec též u dalších postav, je zřejmá nespokojenost plynoucí z vlastního životního selhání. Kromě argumentační přestřelky těchto postav pak dochází v závěru knihy k výraznému zvážnění a opětovnému obratu od komiky k tragičností, kdy Zsolty umírá za velmi záhadných okolností. Tímto „cliff-hangrem“ Majling ukončuje první díl své gemerské trilogie a umně tak otevírá prostor pro čte-

Slovenský dramatik a spisovatel Daniel Majling.
Foto: Wikimedia Commons/ Jindřich Nosek

nářskou zvědavost.

Na konec už snad jen pár slov k motivaci vzniku tohoto grafického románu. Kniha nepochybně navádí k myšlence, že Majling skrze osobitý humor, groteskní obrazy světa místních ubožáků a cestou povyšování nízkého a snižování vysokého umělecky přispívá ke kritice nerovného ekonomického a kulturního vývoje slovenských regionů.

Zároveň je však zjevné, že autorovo tvůrčí gesto ve skutečnosti nemá ambice explicitní angažovanosti, a i navzdory inspiraci vážnými problémy slovenské reality jsou jeho příběhy převážně motivované narativní hravostí a snahou o komickou hyperbolizaci žité zkušenosti.

Románem *Gemer* se tak nesnaží prezentovat nějaký morální apel, ale spíše vyzývá k životnímu nadhledu a možnosti udělat si legraci i ze sebe samého. A přestože se tento sebereflexivní aspekt vyskytuje v současné slovenské literatuře poměrně často, pouze u Majlinga ho lze obdržet formou komiksového vyprávění. Právě tato originalita zpracování a vybroušenost komických point ho dělá v prostředí slovenské literatury vskutku výjimečným.

Matúš Guziar

Daniel Majling: *Gemer*. Brak, 2023.

Hlubčicko: mezi Moravou a Slezskem ve stínu válečných ruin

Historie nebyla k tomuto regionu, jímž dnes prochází hraniční čára mezi Českem a Polskem, příliš přívětivá. Jeho rozvoj omezilo již vytyčení umělé rakousko-pruské hranice v 18. století. Daleko větší ránu mu však zasadila druhá světová válka, jejíž materiální a kulturní důsledky jsou zde i osmdesát let po jejím skončení patrné na každém kroku.

Až do roku 1972 spadalo Hlubčicko do olomoucké diecéze. Církevní hranice probíhající dvacet a více kilometrů v polském vnitrozemí byla pozůstatkem z dob, kdy toto území patřilo ke dvěma knížectvím, Opavskému a Krnovskému, která různě lavírovala mezi Moravou a Slezskem. Ještě v první polovině 20. století se v některých obcích mluvilo lašským nářečím, mnohdy zde nazývaným moravštinou. Jejich obyvatelé si říkali Moravci, existovalo dokonce označení „pruská Morava“. Nejsevernější „moravskou“ obcí bylo městečko Bavorov (Baborów) sousedící s vesnicí Sulkov (Sułków), která představovala pro změnu poslední výspu slezštiny lechického typu, tedy podobnější polskému jazyku.

Nicméně naprostá většina regionu byla již od středověku cílem německého osídlování, a i těch několik slovanských obcí na jihu a východě se od dob německého kancléře Otto von Bismarcka s každou generací stále více poněmčovalo. Jazykovědec Felix Steuer popsal ve 30. le-

tech 20. století bavorovské a sulkovské nářečí s tím, že už zanikají a mládež mluví běžně německy. O to víc byli místní *deutschgesinnt* („německy smýšlející“) v politické rovině. V hornoslezském plebiscitu po první světové válce se celých 99,6 procenta hlasujících ve Hlubčickém okrese vyslovilo pro setrvání v rámci německého státu.

Volilo se mezi Polskem a Německem, ale platilo přitom, že pokud by vyhrálo Polsko, připojí se k němu severní část okresu včetně hlavního města Hlubčice (Głubczyce), zatímco jih připadne Československu (stejně jak tomu nakonec bylo bez plebiscitu u Hlučínska). Do druhé světové války vstoupilo Hlubčicko prakticky jako ryze německá oblast, a tak s ní bylo také po Hitlerově prohře zacházeno. Oblast připadla Polsku (i když se ještě v únoru 1946 projednávaly návrhy případné výměny území, například části Hlubčicka za část Těšínska, avšak bez úspěchu), původní obyvatelstvo bylo odsunuto a nahrazeno přesídlenci z východních polských území zabraných Sovětským svazem a také osadníky z centrálního Polska.

Dnešní Hlubčicko tak tvoří zvláštní enklávu. Kulturně již rozhodně nepatří k Moravě, ale ani k Hornímu Slezsku,

Mariánský sloup na náměstí v Ketři.

Foto: Kamil Czaiński

Areál bývalé továrny na koberce a dekorační tkaniny Welur v Ketři.

Foto: Kamil Czaiński

jehož součástí zeměpisně je. Identitou a sociologickými ukazateli připomíná spíše západní část Polska, a nikoliv sousední okresy, které neprošly výměnou obyvatelstva, tudíž se tam mluví jazykem značně odlišným od standardní polštiny a působí tam organizace německé menšiny. Z pohledu Opolí či Katovic (o Varšavě ani nemluvě) leží taková Plšť (Pilszcz) kdesi na konci světa.

Perspektiva se změní, odmyslíme-li si státní hranici. Mluvíme totiž o obci třicet kilometrů od Ostravy a přímo na předměstích Opavy. Otevření hranic napomohlo k navázání vzájemných kontaktů. Na to, jaký význam připisují místní evropské integraci, symbolicky poukazuje skutečnost, že jednu ze sedmi plšťských ulic – krásnou lipovou alej vedoucí ke hřbitovu – pojmenovali Schumanovou třídou. Jméno spoluzakladatele Evropských společenství nese též parčík v centru vesnice, kde najdeme pomník vstupu Polska do EU v květnu 2004 a tehdy k této příležitosti uspořádané slavnosti. Doplnuje jej citát Antoina de Saint-Exupéryho: „K tomu abych byl, musím se účastnit.“

Veřejnou dopravou se do Hlubčic z Česka nedostanete, ledaže vám nevádí sedmikilometrová procházka z příhraniční vesnice Rusín. Stejně tak do druhého největšího města v okrese, Ketře (Kietrz), lze za hodinu dojít pěšky z české Třebomi. Anebo to je možné zkusit přes Polsko – autobusem z Ratiboře či Opolí. Složitější to je s menšími obcemi mimo hlavní tahy, kam dorazí jeden až dva spoje

denně (samozřejmě pouze v pracovní dny), což však na polské poměry není vůbec špatné. Hlubčicko tak paradoxně není ten nejhorší příklad „dopravního vyloučení“ v Polsku.

Navíc se blýská na lepší časy, protože v červnu 2023 padlo rozhodnutí o obnově železniční trati Ratiboř – Hlubčice – Raclawice Śląskie. Zatím poslední vlak tudy projel 3. dubna 2000, v den „velkého řezu“, kdy polské státní dráhy na jednu zastavily provoz na 1028 kilometrech tratí. Hlubčický je tak jedním ze 43 okresů v Polsku bez vlakového spojení. Nemá jej ani Bavorov, který býval významným železničním uzlem, křižovatkou vedoucí do čtyř směrů.

Nádraží v Hlubčicích představuje nyní jedinečnou urbexovou lokaci. Žertem by se dalo říci, že jde o nejekologičtější nádraží na světě, protože opuštěná nástupiště a kolejnice jsou hustě zarostlé vysokým křovím, které navozuje postapokalyptickou atmosféru ruin dávné civilizace. Neobvyklá staniční budova ve tvaru inspirovaném lokomotivou se poslední dobou nachází v ještě žalostnějším stavu než dříve, neboť před několika měsíci částečně vyhořela.

Válečné stopy

„Poněmecké“ zříceniny obecně dotvářejí kulturní krajinu Hlubčicka. Prakticky každá obec se může „pochlubit“ nějakou tou spektakulární ruinou. V hlavním městě okresu ohromí milovníky rozvalin kromě nádraží ještě bývalá sladovna, monumentální stavba z konce 19. století chátrající mezi Lidlem a rodinnými domky na okraji centra. V Ketři pak areál továrny na koberce a dekorační tkaniny Welur, jež v době největšího rozkvětu zaměstnávala na dva tisíce

lidí. V roce 1997 vyhlásila úpadek. Nad Novou (kdysi Německou) Cerekví se dodnes tyčí válečná troska hřbitovního kostela svatého Václava. Kromě toho všude narážíme na opuštěné domy a statky. Některé stojí prázdné už od konce druhé světové války.

Odlehlé Hlubčicko se totiž po vyhnání Němců nikdy nepodařilo dosídlit. V oblasti dnes žije sotva polovina předválečné populace (až na čtyři okrajové vesnice jsou hranice okresu stejné, proto se to dobře srovnává): v roce 1933 jej obývalo 84 129 lidí, zatímco v roce 2022 pouhých 43 065. Samotné Hlubčice ztratily „jen“ zhruba desetinu obyvatel, ale obce jako Plšť nebo Sulkov se smršly dokonce o šedesát až sedmdesát procent. Mezi rekordmany najdeme vesničky přímo sousedící s Krnovem: Trmantice (Ciermiecice) či Petřikovy (Pietrowice) se svými 90 a 135 obyvateli nedosahují ani pětiny předválečné počtu.

Urputné boje v roce 1945 a následné loupežné řádění Rudé armády dopadly obzvláště tragicky pro města Hlubčice a Ketř. Jejich historická jádra v podstatě zmizela z povrchu zemského. Osamocený mariánský sloup – barokní skvost z roku 1730 – působí až úsměvně uprostřed obří nezastavěné plochy, o níž mapa tvrdí, že je ketřským náměstím, a to Malým. Před několika lety proběhla revitalizace, která měla tomuto místu alespoň v náznacích navrátit podobu náměstí. Dříve Pannu Marii se svatou Alžbětou obklopovalo asfaltové parkoviště.

V Hlubčicích je „Staré Město“ panelovým sídlištěm ležícím stranou skutečného centra, které se nyní rozkládá v oblasti někdejšího Západního předměstí, kde se pro změnu dochovala většina reprezentativních staveb z přelomu 19. a 20. století. Zašlou slávu nejstarší čtvrti připomí-

ná jen barokní františkánský komplex na jednom konci (po vytržení z původního kontextu husté městské zástavby nabývá osobité venkovské malebnosti) a mohutný gotický farní kostel na konci opačném. Ne úplně úspěšně se o to pokouší i novostavba radnice z roku 2006. Věrná rekonstrukce renesanční věže se tu spojila s jakousi postmodernistickou variací na téma historické architektury.

Na fasádě hlubčického gymnázia, postaveného v typicky pruské odrůdě novorenesančního slohu, pobaví pamětní deska z roku 1955, absurdní svědectví násilného popoštřování veřejného prostoru na „znovuzískaných územích“ po druhé světové válce. Je věnována polskému romantickému básníkovi Adamu Mickiewiczovi, „jehož díla poskytovala útěchu mládeži tohoto kraje v dobách pruské poroby“. Otázkou zůstává, zda mládeži německé nebo menšinové části Moravců, již oslovilo české národní hnutí.

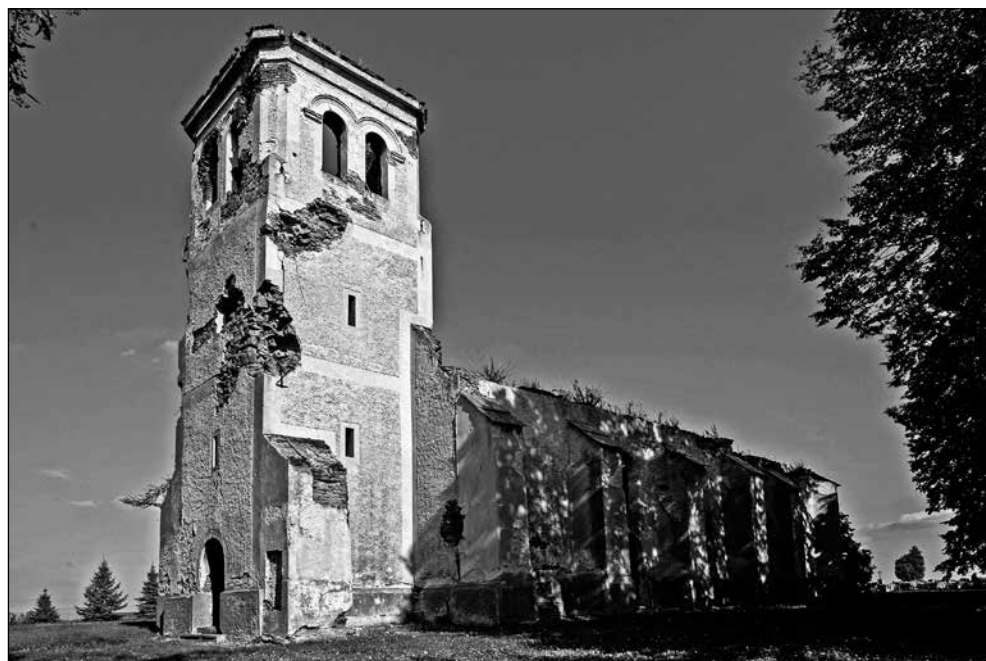
Svého druhu protipól k onomu projevu kolektivní paměti přeroubované z východu tvoří památník, který kupodivu přežil v městském parku. Mramorové kašně vévodí reliéf vousaté hlavy – podobizna Johannese Reinelta (1858–1906), básníka vystupujícího pod pseudonymem Philo vom Walde (Filosof z lesa). Původem ze sousední vesnice Holasovičky (Gołuszowice), psával ve slezském nářečí němčiny. Jeho *Mein Schlesierland, mein Heimatland* dodnes zůstává neformální hymnou německých Slezanů.

Příběhy úspěchu a selhání

Nynější česko-polská hranice bývala kdysi hranicí rakousko-pruskou a navzdory historickým otřesům, jež radikálně měnily materiální a duchovní tvář regionu, se ukázala jako překvapivě stabilní. Byla vytyčená v roce 1742, poté, co Marie Terezie prohrála ve válce většinu Slezska ve prospěch Fridricha Velikého. Opavské a Krnovské knížectví byla roztržena vejprůl a s nimi i obce rozkládající se na obou březích říček a potůčků, jimž najednou připadla úloha státní hranice. Tehdy se Hlubčicko narodilo, a to rovnou jako oblast odsouzená k perifernosti.

Umělá vnitroslezská hranice rozdělila mimo jiné Pelhřimovy. Z těch rakouských, nyní českých, zbývají doslova dvě chalupy a kostel, který už dvě desetiletí postupně opravují dobrovolníci z jesenického oddělení Hnutí Duha. Po odsunu Němců sice do vesnice přišli noví osadníci, především z řad volyňských Čechů a ze slovenských Kysuc, ale v roce 1949 padlo rozhodnutí o její likvidaci. Polské, kdysi pruské, Pelhřimovy (Pielgrzymów) jsou vesnicí s 56 obyva-

Válečná troska hřbitovního kostela svatého Václava v Nové Cerekvi.
Foto: Kamil Czaiński

teli (což představuje „závratných“ 13 procent oproti předválečným 420), zříceninou farního kostela na kopci a také zámek. Z něj je teď další urbexová lokace, mohl být přitom příběhem úspěchu.

Chátrající zámek z první poloviny 18. století totiž koupil v roce 1979 Ryszard Brzeziński. Syn přesídlenců ze západní Ukrajiny se tak hluboko za socialismu stal prvním soukromým zámeckým pánem v širokém okolí a jedním z mála v celém Polsku. „Věřím, že pokud se mi tady podaří zachránit nějakou památku po Němcích, tak v Berežanech u Ternopilu, odkud pochází moje rodina, se někdo postará o polské památky,“ vysvětloval v jednom rozhovoru své zánícení pro záchranu kulturního dědictví v regionu.

Uvést zámek do obyvatelného stavu zabralo Brzezińskému (bez státních dotací, což rád zdůrazňoval) 23 let. Pak se v něm usadil nastálo a pustil se s velkým nasazením do dalších iniciativ. Na českém břehu hraničního potoku Hrozová nechal obnovit kapličku, do níž umístil dřevorezbu nazvanou Matka Boží Vysídlená – připomínku pohutých osudů bývalých a současných obyvatel rozdělené obce Pelhřimovy. Právě tato kaplička se během první koronavirové uzávěry dostala na první stránky novin, když ji omylem „zabrali“ polští vojáci. Brzeziński zemřel bezdětný v roce 2019. Nemovitost odkázal obci, ale do toho se

vmísili bratři zpochybňující závěť. Spor zatím uvízl na mrtvém bodě. Zámek se přitom pomalu, ale jistě opět proměňuje v ruinu.

Podobným nadšeneckým příběhem, naštěstí dosud bez nešťastných zvratů, se může pochlubit rovněž barokní zámek Sedlnických a Oppersdorfů v obci Násile (Nasiedle). Od roku 1988 jej postupně opravuje rodina Białasových. Majitelé mezitím bydlí v přilehlé zrekonstruované hospodářské budově a po domluvě provázejí návštěvníky. Dobré příklady péče o památky – avšak již s účastí eurofondů a veřejné iniciativy – najdeme třeba i ve Vladěnině (Włodzienin), kde byla nedávno věž kostelní zříceniny adaptována na rozhlednu, nebo v Hrobníkách (Grobniki), kde právě probíhá rekonstrukce bývalé johanitské komendy.

Polský statistický úřad zařadil Hlubčicko mezi okresy s nejmenší mírou turistické atraktivnosti. Ve světle žebříčku zohledňujícího parametry, jako jsou délka pobřeží, počet míst v divadlech či výdaje na cestovní ruch, to tak zřejmě vypadá. Ale nenechte se odradit. Historií pošramocené Hlubčicko skrývá mnoho zajímavostí a určitě si zaslouží více návštěvníků. Na rozdíl od zavedených destinací, které jich mají mnohdy pro svou vlastní škodu až přespříliš.

Kamil Czański

Edice Sedmihradsko

*Transylvánie bez upírů • Rumunští Slováci
Maďarská literatura bez peněz Orbánova režimu*

Mikuláš Bánffy:
Byli jste sečeni.
I. díl Transylvánské trilogie
Soumrak monarchie v překladu Roberta Svobody. Romantika a politika. Plesy, lovy, hostiny. Uherský Proust?!

Sándor Mándoky:
Dopisy z Bihoru

Starý román-cestopis ze slovenských vesnic v kopcích dnešního Rumunska. Překlad Adély Gálové získal ocenění Obce překladatelů.

Radek Ocelák:
Reemigranti

Minulost sedmihradských Slováků a jejich poválečný příchod z Rumunska do ČSR.

knizky@ocelak.cz

**Ambra • Comenius • Domeček
Duha • Horová • Kapitola
Müller • Patka • Tycho**

Demokratický střed

Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě

Vycházíme již od roku 2012

PŘEDPLATNÉ ČASOPISU

A hand holds a smartphone displaying the subscription page for 'Demokratický střed'. The screen shows the title 'OBJEDNÁVKA PŘEDPLATNÉHO', a selection of subscription types with prices, and payment options. A finger is shown tapping the 'Elektronické předplatné' option.

Demokratický střed
Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě

f t r

**OBJEDNÁVKA
PŘEDPLATNÉHO**

Volba předplatného

☒ Sponzorské roční předplatné 500 Kč -
nejméně (500 Kč)

☐ Roční předplatné - 300 Kč
160 Kč časopis + 140 Kč poštovné

☐ Elektronické předplatné - 200 Kč
Časopis vám budeme posílat v PDF,
uvedenou mailovou adresu.

Způsob platby

☐ Převodem na účet

☒ Platební kartou

GoPay

MasterCard VISA Verified by VISA MasterCard SecureCode

**PŘEDPLATIT SI NÁS MŮŽETE PROSTŘEDNICTVÍM QR KÓDU NA OBRÁZKU
NEBO PIŠTE NA REDAKČNÍ E-MAIL REDAKCE@DEMOKRATICKYSTRED.CZ.**